

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU HALI YA
UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2017 NA MPANGO WA
MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2018/19 PAMOJA NA
TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA
MWAKA 2017/18 NA MAPENDEKEZO YA MAPATO NA
MATUMIZI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2018/19.**

Ofisi ya Bunge,
S. L. P 941,
DODOMA

Juni, 2018.

SEHEMU YA KWANZA

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 105 (8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo Januari 2016 naomba kutumia fursa hii kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Bajeti kuhusu Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2017 na Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2018/19 pamoja na Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18 na Mapendekezo ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2018/19.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bajeti imeendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wake wa Kikanuni wa kuishauri na kuisimamia Serikali pamoja na kusaidia Bunge kuchambua Bajeti ya Serikali kwa kujikita zaidi katika kuangalia mwenendo wa ukusanyaji wa mapato na kusimamia matumizi kwa kulinganisha na hali halisi ya ukuaji wa uchumi wa nchi. Aidha, taarifa hii itawezesha Waheshimiwa Wabunge kujielekeza zaidi katika kuishauri na kuisimamia Serikali katika kutekeleza majukumu yake ya kibajeti.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bunge ya Bajeti ilikutana na Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na wataalamu wa Wizara ya Fedha na Mipango ili kushauriana kuhusu hoja mahsusi zilizowasilishwa na Kamati mbalimbali za Bunge kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18 pamoja na Mapendekezo ya Serikali kuhusu Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2018/19. Kamati ilitoa mrejesho kwa Bunge lako Tukufu kupitia Kamati ya Uongozi.

Mheshimiwa Spika, ni matumaini ya Kamati kuwa mashauriano haya kati ya Serikali na Bunge kupitia Kamati ya Bajeti yatandelea

vema wakati wa mjadala wa Muswada wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2018 (The Finance Act, 2018) unaotegemewa kuanza kujadiliwa na Kamati pamoja na wadau mapema wiki hii. Kamati ya Bunge ya Bajeti itatoa taarifa yake kuhusu Muswada huo mara baada ya majadiliano hayo kumalizika.

Mheshimiwa Spika, napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu kuwa, Kamati itaendelea kutekeleza majukumu yake ya kuishauri Serikali kuhusiana na mikakati ya kutekeleza bajeti ya Serikali kwa ufanisi na kuimarisha uchumi wa Taifa letu.

SEHEMU YA PILI

2.0. UCHAMBUZI WA MASUALA MBALIMBALI KUHUSU MWENENDO WA UCHUMI KWA MWAKA WA FEDHA 2017.

Mheshimiwa Spika, Bunge lako Tukufu tayari limeshapokea taarifa kuhusu hali na mwenendo wa uchumi kwa mwaka 2017 na Mpango wa Maendeleo kwa mwaka 2018/19 kama ilivyowasilishwa tarehe 14 Juni, 2018 na Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango. Taarifa hiyo imebainisha kuwa madhumuni makubwa ya Mpango wa Maendeleo ni kuongeza kasi ya maendeleo ili ifikapo mwaka 2025 nchi iwe imetoka katika kundi la nchi maskini duniani na kuingia katika kundi la nchi zenye kipato cha kati (middle income country). Lengo kuu ni kuhakikisha kuwa **'Nchi inajenga Uchumi wa Viwanda ili kuchochea Mageuzi ya Uchumi na Maendeleo watu'** kupitia ushiriki wa sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwepo kwa azma hiyo, Kamati ina maoni kuwa kauli mbiu ya ujenzi wa uchumi wa viwanda inapaswa kuzingatia misingi imara na uwezo wa ushindani utakaoiwezesha nchi kukabiliana na changamoto za maendeleo

pamoja na kuweka mazingira wezeshi katika utoaji huduma, masoko, biashara na teknolojia na upatikanaji wa ajira.

2.1. Ukuaji wa Uchumi na Kuondoa Umasikini

Mheshimiwa Spika, takwimu kuhusu ukuaji wa uchumi kama zilivyoanishwa kwenye Taarifa ya Hali Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2017 (Uk. 1-9) unaonesha kuwa Sekta za kilimo, mifugo, uvuvi na misitu hazijafanya vizuri na wastani wa mchango wake katika Pato la Taifa ulikuwa ni chini ya 4%. Pamoja na kuwa sekta hizi zinabeba na kugusa maisha ya watu wasiopungua asilimia 66.6 ya watazania wote, Serikali imeshindwa kufungamanisha ukuaji wa uchumi na ukuaji wa sekta hizi. Kamati inashauri kuwa ni muhimu kwa Serikali kuhakikisha kuwa shughuli zinazofanywa katika sekta hizi zinafanyika kwa tija na zinawaletea Wananchi manufaa na faida iliyo wazi na endelevu ili kupunguza umasikini kwa haraka na uhakika.

2.2. Upatikanaji wa ajira

Mheshimiwa Spika, pamoja ya kuwa Pato la Wastani la kila mtu limekuwa na kufikia shilingi 2,275,601 kwa mwaka huu, bado kuna tatizo kubwa la upatikanaji wa ajira nchini hasa kwa vijana na hivyo kuendelea kuongeza mzigo wa utegemezi kwenye utekelezaji wa masuala muhimu ya kijamii. Ajira zinazotolewa na Serikali pamoja na Sekta ya Binafsi hazitoshelezi kabisa kupunguza kwa kiasi kikubwa tatizo la ajira nchini. Tatizo la ajira nchini linaendana pia na viwango vya umaskini, kama ambavyo wananchi wengi maskini wamekuwa wakikimbilia mijini, ambako hali ya umaskini iko chini kuliko vijijini. Kamati inaona ipo haja kwa Serikali ikishirikiana na Sekta Binafsi kuona kwa namna gani ukuaji wa uchumi utasaidia kutatua changamoto ya mahitaji ya ajira na kupunguza umaskini wa kipato nchini.

2.3. Mwenendo wa Mfumuko wa Bei na Thamani ya Shilingi

Mheshimiwa Spika, mwenendo wa mfumuko wa bei umepungua na umeendelea kuwa tarakimu moja na kufikia wastani wa asilimia 5.3 kwa mwaka 2017. Utulivu huu unatokana na kuimarika kwa upatikanaji wa chakula nchini, utulivu wa bei ya nishati hasa mafuta pamoja na uimarishaji wa sera za fedha na bajeti. Mafanikio hayo ya kupungua kwa mfumuko wa bei (core inflation) yamepatikana kwa wakulima kupata hasara ya kuuza mazao yao kwa bei ya chini kutokana na agizo la Serikali kuzuia uuzwaji wa mazao nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Takwimu zinaonesha kuwa hadi kufikia mwezi Desemba 2017, Dola moja ya Kimarekani ilibadilishwa kwa wastani wa shilingi 2,228.86 ikilinganishwa na wastani wa shilingi 2,177.07 katika kipindi kama hicho mwaka 2016. Kamati inaona kwamba kasi ndogo ya kuimarika kwa thamani ya shilingi dhidi ya Dola ya Kimarekani kunaathiri urari wa biashara hususan katika mauzo ya bidhaa nje.

2.4. Sekta ya Fedha: Mwenendo wa mikopo na viwango vya riba

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Wizara ya Fedha na Mipango inaonesha kuwa, mwenendo wa mikopo na viwango vya riba katika huduma mbalimbali za Benki na Taasisi za Fedha vimeendelea kutegemea nguvu ya soko na hali ya ukwasi unaotokana na sera za fedha na kibajeti kama ambavyo takwimu zilivyoainishwa kwenye Taarifa ya Hali wa Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2017 (uk.14-15). Kamati inaona kuwa mwenendo wa ongezeko la riba zinazotolewa na Benki za Biashara zinaathiri mwenendo wa biashara nchini hivyo inaitaka Serikali kusimamia ipasavyo sera za fedha ili kudhibiti ongezeko la riba za mikopo ya mwaka mmoja na riba za amana.

2.5. Uuzaji, uagizaji wa bidhaa na huduma nje:

Mheshimiwa Spika, ukirejea ukurasa wa 92 wa Taarifa ya Hali ya Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2017, utaona kuwa kwa ujumla uagizaji wa bidhaa na huduma toka nje umekuwa ukiongezeka kuliko uuzaji wa bidhaa nje. Urari wa biashara unaonesha kuwa nakisi ina mwenendo wa kuongezeka badala ya kupungua. Hali hii inachangiwa na sababu mbalimbali ikiwemo kupungua kwa shughuli za uwekezaji na uhamisho wa mitaji. Kamati inasisitiza Serikali kusimamia ipasavyo sera za fedha na kibajeti ili kuimarisha uchumi kupitia sekta hii.

2.6. Ongezeko la idadi ya watu

Mheshimiwa Spika, kwa taarifa ya makadirio ya idadi ya watu ya mwaka 2018 inaonesha kuwa, Tanzania ina wastani wa ongezeko la watu la asilimia 3.1 kwa mwaka. Katika kipindi cha miaka mitano (2013-2018) idadi ya watu imeongezeka kwa kiwango cha watu milioni 7.6 na hivyo kufikia idadi ya watu inayokadiriwa kuwa milioni 54.2. Hii inamaanisha kuwa idadi ya nguvu kazi (economic active population) inaongezeka sambamba na idadi ya watu tegemezi (non-working population). Kamati inashauri Serikali kuhakikisha kwamba rasilimali watu inayoongezeka ikaelekezwa kwenye shughuli za uzalishaji ili kupunguza idadi ya watu tegemezi pamoja na kuongeza kipato kwa wananchi.

SEHEMU YA TATU

3.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI NA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA WA FEDHA 2017/18

3.1. Utangulizi

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka 2017/18, Serikali ilitenga **shilingi trilioni 11.999** kwa ajili ya bajeti ya maendeleo, sawa na asilimia 38 ya bajeti yote ya Serikali. Kati ya fedha hizo, **shilingi trilioni 8.969** zilikuwa ni fedha za ndani na **shilingi trilioni 3.029** ni fedha za nje. Hata hivyo, takwimu zinaonesha kuwa hadi kufikia mwezi Aprili, 2018 kiasi cha shilingi **Trilioni 5.123** zilikuwa zimetolewa hii ikiwa ni sawa na asilimia 42.7 ya Bajeti ya Maendeleo. Kati ya fedha zilizotolewa, kiasi cha shilingi **trilioni 4.347** ni fedha za ndani (sawa na asilimia 48) na **shilingi bilioni 775.8** ni fedha za nje (sawa na asilimia 26).

Mheshimiwa Spika, mwenendo huu wa utolewaji wa fedha za maendeleo ambao ni chini ya bajeti ya maendeleo iliyoidhinishwa unaonesha ni kwa namna gani Serikali imeshindwa kuendana na malengo yake ya kuhakikisha miradi ya maendeleo inatekelezwa kama ilivyopangwa.

3.2. Mwenendo wa Utekelezaji wa Miradi ya maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2017/18 Serikali ilipanga kutekeleza miradi mbalimbali kama ilivyoainishwa hapa chini:-

i. Ujenzi wa Reli ya Kati.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi huu umefikia asilimia 10 kwa kipande cha Dar es Salaam-Morogoro(uk.23). Aidha, kwa kipande cha Morogoro–Makutupora hatua za awali

zimekamilika. Kamati inashauri Serikali kuharakisha taratibu za kutafuta fedha kwa ajili ya sehemu za Makutupora –Tabora.

ii. **Mradi wa kuzalisha Umeme wa Maji Rufiji (Rufiji Hydro Power Project).**

Mheshimiwa Spika, Kamati inaunga mkono juhudi za Serikali kwa kuanza kutekeleza mradi huu muhimu ambao utasaidia kupunguza tatizo la umeme nchini kwa kuzalisha MW 2,100 kwa pamoja. Hata hivyo kamati inapata wasiwasi kutokana na kasi ndogo ya utekelezaji wa mradi huu kutokana na utoaji hafifu wa fedha za mradi. Hii inajidhihirisha katika mwaka wa fedha 2017/18 ambapo Mradi huu ulitengewa kiasi cha Shilingi bilioni 224, lakini hadi kufikia mwezi Machi ni shilingi bilioni 3.2 tu ndiyo zilikuwa zimetolewa.

iii. **Shamba la Miwa na Kiwanda cha Sukari Mkulazi.**

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla utekelezaji wa mradi huu unaohusisha Shamba la Mkulazi I (ekari 28,000) na Shamba la Mbigiri – Mkulazi II (ekari 1,200) upo katika hatua nzuri za utekelezaji. Kamati inaipongeza Serikali kwa kutekeleza mradi huu muhimu kwani utakapokamilika utasaidia kupunguza tatizo la upungufu wa sukari nchini na kuondoa changamoto kubwa ya upatikanaji wa sukari nchini pamoja na kuondoa changamoto ya kikodi ya sukari ya viwandani ambayo imekuwepo nchini.

iv. **Ujenzi wa mitambo ya kusindika Gesi ya kimiminika, Lindi (LNG)**

Mheshimiwa Spika, Mradi huu utatekelezwa kwa ubia kati ya Shirika la Taifa la Petroli (TPDC) na Kampuni za BG/Shell, Statoil, Orphir, Pavilion na ExxonMobil. Pamoja na umuhimu wake mkubwa, mradi huu umechukuwa muda mrefu sana pasipo utekelezaji wake kuanza. Kamati imebaini kuwa Serikali bado

haijalipa fidia wananchi watakaopisha mradi huo hadi hivi sasa. Hivyo, Kamati inashauri Serikali kukamilisha majadiliano na wawekezaji kuhusu mkataba wa utekelezaji wa mradi huu pamoja na kulipa fidia kwa wananchi kijiji cha Likong'o Mkoani Lindi ili kupisha utekelezaji wa mradi huu.

v. **Maeneo Maalum ya Kiuchumi.**

Mheshimiwa Spika, bado maeneo mengi maalum ya Kiuchumi yaliyotengwa kwa ajili ya Uwekezaji (Special Economic Zones) hayajaendelezwa. Maeneo hayo ni pamoja na Bagamoyo, Mtwara, kituo cha biashara Kurasini, Kigoma na Ruvuma kwa kuyataja baadhi. Kamati inashauri Serikali kuendeleza maeneo ambayo tayari imekamilisha ulipaji wafidia kwa kuyawekea miundombinu na kukamilisha ulipaji wa fidia ili kupunguza mzigo wa riba na kuwavutia wawekezaji.

vi. **Makaa ya Mawe Mchuchuma na Chuma Liganga – Njombe.**

Mheshimiwa Spika, taarifa za Serikali zinaeleza kwamba hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa mradi huu ni pamoja na kukamilika kwa mfumo wa umiliki wa mitambo ambao utakuwa ni Build, Own, Operate badala ya mfumo wa Build, Own, Operate and Transfer uliokuwa umependekezwa na Serikali awali. Majadiliano ya mauziano (*Power Purchase Agreement*) yamekamilika kwa mwekezaji kutumia umeme atakaozalisha (250 MW) na kutumia yeye mwenyewe. Pamoja na kufikiwa kwa hatua hizo, Kamati inaitaka Serikali kukamilisha haraka ulipaji wa fidia kwa wananchi watakaopisha mradi pamoja na kukamilisha mchakato wa tangazo la Serikali – GN kuhusu vivutio vya uwekezaji vilivyokubaliwa/kubalika ili kuruhusu mwekezaji kuanza ujenzi wa kiwanda cha chuma haraka iwezekanavyo.

vii. **Kiwanda cha Kutengeneza Matairi Arusha (General Tyre)**

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2016/17 Serikali ilitenga jumla ya shilingi milioni 200 kwa ajili ya kukamilisha upembuzi yakinifu ili kufufua kiwanda hicho. mwaka 2017/2018 Serikali ilitenga kiasi cha Shilingi milioni 500. Hata hivyo, mpaka sasa Kiwanda hiki bado hakijafufuliwa na kuanza kufanya kazi. Kamati inataka Serikali ilieleze Bunge lako hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa mradi huu.

viii. **Miundombinu ya Barabara**

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuboresha miundombinu ya barabara zenye kufungua fursa za kiuchumi. Hata hivyo Kamati imebaini kuwa ujenzi wa barabara nchini umekuwa na gharama kubwa kutokana na ucheleweshaji wa malipo ya wakandarasi waujenzi wa barabara hizo, hivyo kusababisha ongezeko la riba kutokana na ucheleweshaji wa malipo. Kamati inaishauri Serikali kuangalia upya gharama za ujenzi pamoja na kuhakiksha ujenzi huo unakamilika katika muda uliopangwa ili kupunguza kuongezeka kwa gharama kutokana na riba.

ix. **Kufungamanisha Ukuaji wa Uchumi na Maendeleo ya Watu**

Mheshimiwa Spika, kati ya nchi 13 za kipato cha chini Tanzania ni nchi ya pili baada ya Ethiopia kwa ukuaji wa uchumi wa asilimia 7.1. Jambo la msingi la kujiuliza ni kwa namna gani ukuaji huu wa uchumi unafungamanishwa na maisha ya watu. Ili suala hili liweze kufanikiwa ni lazima Serikali iwekeze kwenye sekta zinazoajiri na kunufaisha wananchi moja kwa moja kama vile maji, elimu, afya na sekta ya kilimo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na Serikali kutoa elimu ya msingi bila ada na kuongeza upatikanaji wa vitabu mashuleni bado

sekta ya elimu inakabiliwa na changamoto ya upungufu wa miundombinu ya vyumba vya madarasa, nyumba za walimu pamoja na mabweni. Aidha, kwa upande wa afya bado kuna upungufu mkubwa wa miundo mbinu ya zahanati, vituo vya afya na hospitali za Wilaya na Rufaa kwa baadhi ya mikoa. Sambamba na hilo upo upungufu mkubwa wa watumishi katika maeneo mengi hasa vijijini.

Mheshimiwa Spika, vilevile, sekta ya maji inakabiliwa na changamoto za upatikanaji wa maji safi na salama. Changamoto hii kwa kiasi kikubwa inasababishwa na kutopatikana kwa fedha za kutosha kwa ajili ya kutekeleza miradi mbalimbali ya maji hasa vijijini. Kwa mfano kiasi cha shilingi bilioni 673.2 zimetengwa na kiais cha shilingi bilioni 347 zimetolewa.

SEHEMU YA NNE

4.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KATIKA MWAKA WA FEDHA 2017/18.

Mheshimiwa spika, itakumbukwa kuwa siku ya Alhamisi tarehe 14 Juni 2018, Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango aliwasilisha hotuba yake ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2018/19. Kamati ya Bunge ya Bajeti ilipitia na kufanya tathmini katika maeneo mbalimbali hasa yale yaliyohusu masuala ya kikodi na dhumuni kubwa ni kutoa sura halisi na mwelekeo wa utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa kipindi cha Mwaka 2017/18, na hivyo kuweza kuishauria Serikali ipasavyo.

4.1.Mwenendo wa Mapato ya Serikali

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Aprili 2018, makusanyo ya ndani ukijumlisha na halmashauri yalifikia kiasi cha shilingi **trilioni 14.84** sawa na asilimia 74.3 ya lengo la mwaka. Mapato yaliyokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), yalifikia kiasi cha shilingi **trilioni 12.61**, sawa na asilimia 73.74 ya lengo la kukusanya **shilingi trilioni 17.106** kwa mwaka. Aidha, makusanyo ya maduhuli yalikuwa ni shilingi **trilioni 1.79** sawa na **asilimia 82** ya lengo la mwaka, na makusanyo ya halmashauri yalikuwa shilingi **bilioni 437.6** sawa na **asilimia 64** ya lengo la mwaka.

Mheshimiwa Spika, mwenendo wa misaada na mikopo kutoka nje yenye masharti nafuu haukuwa wa kuridhisha ukilinganisha na lengo iliyojiwekea Serikali. Takwimu zinaonesha kuwa hadi kufikia Aprili 2018, misaada na mikopo ya kibajeti iliyopokelewa ni **shilingi trilioni 1.865** sawa na **asilimia 47** ya makadirio ya mwaka; Misaada ya kibajeti (GBS) ilipokelewa kiasi cha **shilingi bilioni 70.2** sawa na **asilimia 7** ya makadirio ya mwaka (bilioni 941.2); Mikopo na misaada ya miradi ya maendeleo ilipokelewa kiasi cha **shilingi trilioni 1.612** sawa na **asilimia 65** ya makadirio ya mwaka na Misaada na Mikopo ya Kisekta ya kiasi cha shilingi **bilioni 182.94** sawa na **asilimia 33** ya lengo la mwaka (bilioni 556). Kwa upande wa mikopo ya kibiashara ya ndani, Serikali ilipanga kukopa jumla ya **shilingi trilioni 6.168** kwa ajili ya miradi ya maendeleo na kulipia hati fungani na dhamana za Serikali zilizoiva (Rollover). Hadi kufikia Mwezi Aprili 2018, Serikali ilikopa jumla ya **shilingi trilioni 4.957** hii ikiwa sawa na **asilimia 80** ya lengo la Mwaka.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Mikopo ya Kibiashara kutoka Nje, hadi kufikia Mwezi Aprili 2018 Serikali imeweza kukopa kiasi cha **shilingi bilioni 224.1** hii ikiwa sawa na **asilimia 14** ya makadirio

ya iliyopanga kukopa ya kiasi cha **shilingi bilioni 1,595** ya lengo la mwaka. Mchanganuo kuhusu mwenendo wa ukusanyaji wa mapato umeainishwa kwenye **Jedwali Na. 1** hapa chini.

4.2.Maoni na ushauri wa Kamati kuhusu mwenendo wa ukusanyaji wa mapato.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua mbalimbali zilizochukuliwa na Serikali katika kuongeza juhudi za ukusanyaji wa mapato, bado kuna tatizo la ukwepaji wa kodi, ugumu wa kutoza kodi wafanyabiashara walioko katika sekta isiyo rasmi, mazingira yasiyo rafiki ya ulipaji kodi, mlolongo mrefu wa kodi pamoja na utitiri wa kodi, tozo na ada kwa huduma zinazotolewa na mamlaka za udhibiti (*regulatory bodies*), matumizi hafifu ya EFDs, udhaifu katika usimamizi wa uvunaji wa rasilimali na mchango mdogo na utegemezi wa mashirika ya umma katika bajeti ya Serikali. Kamati inaishauri Serikali kupitia upya mifumo ya ukusanyaji kodi, viwango vya kodi, ada na tozo, usimamizi wa ukusanyaji wa mapato pamoja na sera za kodi zisizo rafiki kwa mlipa kodi pamoja na kuzingatia yafuatayo:-

- i) Kwamba, Ongezeko la usajili wa walipa kodi sio kigezo sahihi cha kuongezeka mapato ya kodi bali mifumo ya ulipaji kodi lazima iandaliwe vema;
- ii) Lazima wadau wote wa kodi wahusike katika kulipa kodi na pia sheria zinazosimamia masuala ya fedha na kodi ziheshimiwe kwa pande zote mbili yaani Serikali na Wafanyabiashara;
- iii) kutafuta ufumbuzi wa udhaifu wa ukusanyaji wa mapato yasiyo ya kodi ambayo mchango wake katika bajeti umekuwa sio wa kuridhisha;

- iv) Kurasimisha sekta isiyo rasmi ili iingie kwenye mfumo rasmi wa kodi ili kusaidia kuongeza mapato
- v) Kuzijengea uwezo halmashauri wa kugundua, kujenga na kuendeleza vyanzo vya mapato na badala ya Serikali kuu kuendelea kuvichukua na kuvihamishia Serikali kuu vyanzo vinavyokusanyika kirahisi na kuwaachia vyanzo vyenye kero katika ukusanyaji.

4.3.Mwenendo wa Matumizi ya Serikali

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka 2017/18 Serikali ilipanga kutumia jumla ya **shilingi trilioni 19.7** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **shilingi trilioni 11.99** kwa ajili ya matumizi ya maendeleo kwa Wizara, Idara zinazojitegemea, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa. Mwenendo unaonesha hadi kufikia mwezi Aprili, 2018 Serikali imetoa kiasi cha shilingi **trilioni 21.68** sawa na asilimia 68.4 ya lengo la mwaka. Kati ya fedha hizo shilingi trilioni 16.56 ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida sawa na asilimia 84 ya lengo la mwaka na **shilingi trilioni 5.12** kwa ajili ya maendeleo sawa na asilimia 43 ya lengo la mwaka.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa matumizi ya kawaida na maendeleo yalikuwa sawa na **asilimia 63** ya makadirio ya bajeti ya shilingi **trilioni 31.71**. Hali hii inaonesha kuwa, ni dhahiri kiasi cha shilingi trilioni 10.03 ambacho ni sawa na **asilimia 37** ya bajeti hakiwezi kutolewa ndani ya miezi miwili (Mei na Juni, 2018). Kamati imebaini kuwa kati ya **shilingi trilioni 5.12** zilizotolewa kwa ajili ya maendeleo, **shilingi trilioni 1.722** zilitolewa kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya barabara, viwanja vya ndege na bandari, shilingi **bilioni 581.2** zimetolewa kugharamia mikopo ya elimu ya juu na shilingi bilioni 382.0 zimetolewa kwa ajili ya uzalishaji na

usambazaji wa umeme. Kiasi kilichobaki cha **shilingi trilioni 2.43** kati ya **shilingi trilioni 5.12** zilizotolewa kimegawanywa katika Mafungu 44 yaliyobaki yakiwemo ya sekta za afya, elimu ya msingi na sekondari, maji, kilimo, mifugo na uvuvi.

Mheshimiwa Spika, kwa mwenendo huu wa utoaji wa fedha za maendeleo Kamati inaona kuwa kwa kuwa miradi ya reli na umeme ni muhimu kwa Taifa inashauri Serikali kutafuta mikopo nafuu kutoka vyanzo vingine ili kugharamia miradi hiyo. Hatua hii itasaidia kutoa unafuu kwa makusanyo ya ndani ili yatumike kugharamia miradi ya maendeleo inayohusisha sekta za afya, maji, kilimo, mifugo na uvuvi.

Mheshimiwa Spika, Vilevile Serikali iangalie uwezekano wa kutumia njia ya ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi katika kutekeleza miradi ya kimkakati. Hatua hii itasaidia kutoa ahueni kwa mapato ya ndani kuelekezwa katika miradi ya sekta ya afya, maji, kilimo, mifugo na uvuvi ambayo haivutii sekta binafsi pia inagusa wananchi walio wengi.

Jedwali Namba 1: Mchanganuo wa Mapato na Matumizi kwa kipindi cha hadi kufikia Aprili 2018.

Na	BAJETI YA SERIKALI	BAJETI YA MWAKA 2017/18	KIASI KILICHOKUSAN YWA HADI KUFIKIA MWEZI APRILI, 2018	ASILIMIA
	MAPATO			
1	Mapato ya Ndani-Serikali Kuu	19,289,695	14,400,928	75%
	• Mapato ya Kodi (TRA)	17,106,336	12,611,019	74%
	• Mapato Yasiyo ya Kodi	2,183,359	1,789,910	82%
2	Mapato ya Halmashauri	687,306	437,607	64%
3	Mikopo/Misaada kutoka Nje	3,971,103	1,865,760	47%

	• Mikopo/Misaada ya Masharti Nafuu -GBS	941,258	70,202	7%
	• Misaada na Mikopo ya Miradi	2,473,770	1,612,614	65%
	• Misaada na Mikopo ya Kisekta	556,075	182,944	33%
4	Mikopo ya Ndani na Nje yenye Masharti ya kibiashara	7,763,882	5,181,981	67%
	• Mikopo ya masharti ya Kibiashara ya nje	1,594,985	224,000	14%
	• Mikopo ya asilimia 1.5 ya GDP (ndani)	1,220,668	832,336	68%
	• Mikopo – Rollover	4,948,229	4,125,645	83%
	MATUMIZI	31,711,986	21,681,729	68%
5	Matumizi ya Kawaida	19,712,394	16,558,566	84%
	o/w (i) Deni la Taifa	9,461,433	8,415,741	
	• Malipo ya Riba Ndani	1,025,546	1,099,576	
	• Malipo ya Mtaji Ndani (Rollover)	4,948,229	4,125,645	
	• Malipo ya Mtaji Deni la Nje	1,182,651	1,117,904	
	• Michango ya Serikali kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii	1,195,882	1,544,096	95%
	• Matumizi Mengine ya Mfuko Mkuu	435,633		
	(ii) Mishahara	7,205,768	5,631,458	78%
	(iii) Matumizi Mengineyo (OC)	3,045,193	2,511,367	82%
	• Matumizi yanayolindwa (protected expenditure)	1,985,245		
	• Matumizi ya Halmshauri (Own Source)	274,922	194,676	73%
	• Matumizi Mengine ya kuendesha ofisi	785,025		
6	Matumizi ya Maendeleo	11,999,592	5,123,163	43%
	• Fedha za Ndani	8,969,747	4,347,382	48%
	• o /w Matumizi ya Halmshauri	412,384	133,349	32%
	• Fedha za Nje	3,029,845	755,781	26%
	JUMLA YOTE	31,711,986	21,681,729	68%

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango, 2018.

4.4. Deni la Serikali

Mheshimiwa Spika, Deni la Serikali limeendelea kukua kila mwaka kutokana na kuwepo kwa nakisi kwenye bajeti ya Serikali

inayoilazimu Serikali kukopa fedha ndani na nje ya nchi ili kuziba pengo hili. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2018, Deni la Serikali lilikuwa **shilingi trilioni 49.65** ikiwa ni ongezeko la **asilimia 13.4** ikilinganishwa na ashilingi **trilioni 43.79** kwa kipindi cha Aprili, 2017. Kati ya fedha hizi, deni la nje ni **shilingi trilioni 35.60** na la ndani ni **shilingi trilioni 14.05**. Kwa mujibu wa Serikali, sababu kubwa ya kukua kwa Deni hili lilitokana na mikopo ya zamani na inayoendelea yenye masharti nafuu au kibiashara na malimbikizo ya riba ya deni la nje hasa kwa nchi zisizo wanachama wa kundi la Paris.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwa Deni la Serikali bado ni himilivu kwa vigezo vyote Taarifa ya CAG, imebainisha kuwa deni la ndani linaongezeka kutokana na Serikali kushindwa kufikia malengo ya ukopeshwaji katika soko la nje hivyo kulazimika kukopa katika soko la ndani pia kuongezeka kwa ubadilishwaji wa hati za ukwasi (*liquidity papers*) kugharamia matumizi ya Serikali. Hii imetokana na makusanyo ya mapato kuendelea kutokidhi matumizi ya Serikali. Takwimu zimeonesha kuwa kuongezeka kwa Deni la Serikali kwa takribani **shilingi trilioni 7** kwa kipindi cha mwaka mmoja kuna chochea ukuaji hafifu wa uchumi. Kwa mwenendo huu, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kufanya jitihada za kukopa kutoka vyanzo vya nje kwa kuwa kuendelea kukopa kutoka vyanzo vya ndani kunadhoofisha ukuaji wa uchumi hususani kwenye sekta binafsi kwani inashindwa kushindana na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti bado inaishauri Serikali kuipatia Bunge mwenendo wa ulipaji wa Deni la Taifa katika kila mikopo ili kuwa na uhakika na kiasi cha fedha kinachotolewa

(fund disbursement) kulipia deni hili kilingane na kiasi cha fedha kilicholipwa. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kukamilisha suala la sovereign credit kwani limechukua muda mrefu licha ya Serikali kukamilisha taratibu zote za kupata kampuni zinazohusika na suala hilo.

SEHEMU YA TANO

5.0. UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA MIFUKO MBALIMBALI ILIYOANZISHWA KISHERIA

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imefanya uchambuzi wa baadhi ya Mifuko iliyoanzishwa kisheria kwa malengo maalum ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Aidha, fedha za Mifuko hiyo zimewekewa uzio wa kisheria (ring-fenced) na hazitakiwi kuwekwa katika Mfuko Mkuu wa Serikali. Kwa mantiki hiyo, ni vema Bunge lako tukufu likapata taswira ya utekelezaji wa Mifuko hii ili liweze kushauri Serikali ipasavyo:-

5.1. Mifuko iliyoanzishwa kisheria kwa ajili ya kutekeleza Miradi Muhsusi ya Maendeleo.

a) Mfuko wa Barabara.

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Barabara ulianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Barabara na Tozo ya Mafuta (Sura ya 220) iliyofanyiwa mapitio mwaka 2006. Aidha, sheria hiyo imebainisha kwamba Mfuko huo utapata mapato yake kutoka kwenye vyanzo vya ushuru wa magari ya kigeni mpakani, tozo ya mafuta ya petrol, dizeli pamoja na faini ya magari yanayozidisha uzito. Aidha Takwimu zinaonesha kuwa, katika mwaka wa fedha 2017/18, Mfuko wa Barabara (*Road Fund*) uliidhinishwa jumla ya **Shilingi 917,548,000,000.00** lakini hadi

kufikia mwezi Aprili, 2018 jumla ya **Shilingi 628,637,947,495.59** sawa na **asilimia 68.5** zilikuwa zimekusanywa na Wizara ya Fedha na Mipango. Hata hivyo kati ya kiasi hicho ni **Shilingi 604,489,346,576.00** tu ndiyo zilikuwa zimepelekwa katika Bodi ya Barabara. Ukirejea Jedwali Na.3 inaonesha kuwa hadi kufikia mwezi Aprili, 2018 kiasi cha **Shilingi 24,148,600,919.59** bado hazijawasilishwa katika Bodi ya Barabara. Kamati inaona kuwa ni vema Bunge lako likapatwa pia taarifa ya makusanyo na utolewaji wa fedha hizo katika miezi ya Mei na Juni, 2018 ili mfuko huo uweze kutekeleza majukumu yake kikamilifu.

b)Mfuko wa Umeme Vijijini (*Rural Electrification Fund*)

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Umeme Vijijini ulianzishwa kwa lengo la kuchochea usambazaji wa Nishati ya Umeme Vijijini. Vyanzo vya mapato ya Mfuko yametokana na na tozo ya mafuta (Fuel levy), tozo ya umeme pamoja na fedha kutoka kwa Washirika wa Maendeleo . Aidha, takwimu zinaonesha kuwa katika mwaka wa fedha 2017/18, mfuko wa REA uliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 499,090,000,000.00** hata hivyo hadi kufikia mwezi Machi, 2018, kiasi kilichokuwa kimekusanywa kutoka katika vyanzo vyote vya mapato ni kilikuwa **Shilingi 446,911,870,747.00**. Taarifa ya Wizara ya Fedha na Mipango iliyowasilishwa mbele ya Kamati inaonesha kuwa, kiasi kilichopelekwa na kupokelewa kwenye Mfuko kilikuwa **Shilingi 251,311,259,008.00** ambazo zinatokana na tozo ya mafuta tu. Aidha kiasi cha **Shilingi 165,074,341,017.00** zilizoahidiwa na Washirika wa maendeleo zilikuwa hazijawasilishwa katika Mfuko wa REA (**Rejea Jedwali Na. 1**).

c)Mfuko wa Maendeleo ya Maji

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa maendeleo ya Maji ulianzishwa kwa lengo la kupunguza changamoto ya upatikanaji wa maji

inayowakabili Watanzania hasa waishio Vijijini. Aidha, vyanzo vya mapato ya mfuko huu ni Tozo ya Shilingi 50 kutoka kwenye mafuta ya taa, petrol na dizeli. Takwimu zinaonesha kuwa katika mwaka wa Fedha 2017/18, Mfuko huu ulitengewa jumla ya **Shilingi 129,563,939,266.00**. Hadi kufikia mwezi Machi 2017/18 Serikali ilikuwa imekusanya jumla ya **Shilingi 117,457,000,000** na kiasi cha **Shilingi 117,092,000,000.00** kilitolewa. Hata hivyo, tofauti ya kiasi cha **Shilingi 362,000,000** hakijawasilishwa katika Mfuko wa Maji. Aidha, Kamati ilibaini kwamba kulikuwa na *Certificate* nyingi za wakandarasi zenye thamani ya kiasi cha **Shilingi 91,000,000,000** ambazo hazijalipwa na Wizara ya Fedha na Mipango zikisubiri uhakiki (**Rejea Jedwali Na. 1**). Pamoja na changamoto za maji nchini, Kamati imebaini kwamba utoaji wa fedha kupeleka kwenye Sekta ya maji umekuwa ukishuka kwa miaka miwili ukitoa mwaka mmoja wa 2017/18 katika kipindi cha kati ya mwaka 2015/16 na 2017/18 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali la Na. 1** hapo chini. Kamati inamaoni kuwa juhudi za Bunge katika kusimamia Serikali kuhakikisha huduma ya maji inapelekwa vijijini haijafanikiwa ipasavyo.

d) Mfuko wa Maendeleo ya Reli (Railway Development Levy)

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Reli ulianzishwa kwa Lengo la kuendeleza na kukarabati miundombinu ya Reli nchini. Chanzo kikuu cha mapato cha mfuko huu ni **asilimia 1.5** ya *Cost Insurance and Freight (CIF)* ya mizigo yote inayoingia nchini kupitia Bandari ya Dar es Salaam. Takwimu zinaonesha katika mwaka wa fedha 2017/18, Mfuko huu uliidhinishiwa kiasi cha jumla ya **Shilingi 504,995,400,000.00**. Hadi kufikia mwezi Machi 2018, Serikali ilikuwa imekusanya jumla ya Shilingi **273,899,280,093**. Aidha, hakuna fedha zozote zilizopelekwa kwenye Mfuko huu. Aidha, Kamati imebaini kwamba Mfuko wa

Reli unadaiwa malimbikizo ya madeni mbalimbali yaliyofikia kiasi cha shilingi **21,994,254,017.63**. Hata hivyo, pamoja na mashauriano na Wizara ya Fedha na Mipango kuhusu ulipaji wa madeni haya, mpaka sasa Kamati ya Bajeti haijapata Taarifa yoyote ya malipo ya madeni ya Wakandarasi waliofanya upembuzi yakinifu wa reli ya Dar es salaam-Tanga-Arusha na Arusha – Musoma, Tabora-Kaliua-Mpanda na Tabora-Uvinza-Kigoma. Hatua hii imeathiri kwa kiasi kikubwa ujenzi na uimarishaji wa miundombinu ya Reli kati ya Tabora–Kaliua-Mpanda na Tabora-Uvinza–Kigoma.

e) Mfuko wa Uendelezaji wa Tasnia ya Korosho

Bunge la Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania lilifanya mabadiliko katika Sheria ya Tasnia ya Korosho (*The Cashewnut Industry Act, (Cap.203)*) kwa kuongeza kifungu cha 17A (1) ambacho kinabainisha jinsi utozwaji wa ushuru wa mauzo ya korosho nje ya nchi utakavyofanyika na 17A (2) kinaeleza mgawanyo wa fedha zitokanazo na chanzo hicho ambapo **asilimia 65** inatakiwa irudishwe Bodi ya Korosho na **asilimia 35** inatakiwa kupelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali. Kamati imebaini kuwa pamoja na uwepo wa sheria hii, Serikali imeshindwa kupeleka kwenye Bodi ya Korosho kiasi cha **Shilingi 201,281,363,622.33**. Aidha, kati ya fedha hizo **Shilingi 91,150,303,392.92**, ni fedha za mwaka **2015/16** na **shilingi 110,131,060,229.49** ni fedha za mwaka 2016/17. Licha kwamba Serikali imepeleka kiasi cha **Shilingi 10,000,000,000.00** tu bado mfuko huu unaidai Serikali kiasi cha Shilingi **81,150,303,392.92** katika msimu wa mwaka 2016/17. Hatua hii ya Serikali imeathiri zao hili kwa kiasi kikubwa katika upatikanaji wa pembejeo, viuatilifu, ujenzi wa maghala na kuendeleza utafiti wa zao hilo katika kituo cha utafiti wa zao la korosho cha Naliendele

kilichopo Mtwara pamoja na kuathiri tasnia ya korosho katika msimu wa kilimo wa mwaka 2018/19.

Mheshimiwa Spika, tathmini ya utekelezaji wa mifuko hii, inaonesha kwamba zipo changamoto mbalimbali zinazosababisha kutopelekwa kwa fedha zote mathalani:-
Moja; Kukiukwa kwa sheria zinazoelekeza matumizi maalum ya fedha za mifuko hii; **Mbili**, Maafisa masuhuli wa mifuko kutokuwa na mamlaka ya kufanya maamuzi ya matumizi ya fedha za Mifuko hiyo mpaka wapewe idhini kutoka Mlipaji Mkuu wa Serikali; **Tatu**, Wizara ya Fedha na Mipango kuanzisha utaratibu wa kubadili matumizi ya fedha zilizotengwa kisheria kwa ajili matumizi maalum, **Nne**, Kiasi cha fedha kinachopelekwa kwenye mifuko husika kutoendana na makusanyo halisi.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi huu unaonesha kwa kiasi gani utaratibu huu unavyopunguza kasi ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika maeneo mbalimbali ya kimkakati.

Na	Mwaka	Bajeti Iliyoidhinishwa	Kiwango Kilichotolewa	% ya Bajeti iliyotolewa
1.	2006/07	166,591,106,150	78,156,420,091	47
2.	2007/08	236,821,758,000	127,310,916,403	54
3.	2008/09	195,820,768,919	213,722,299,922	109
4.	2009/10	293,491,141,828	183,932,564,388	63
5.	2010/11	230,317,297,415	199,580,417,730	87
6.	2011/12	476,777,694,007	127,088,493,263	27
7.	2012/13	465,576,338,442	303,257,000,000	65
8.	2013/14	553,243,220,000	354,220,000,000	64
9.	2014/15	485,269,410,000	249,317,755,99	51
10.	2015/16	485,269,410,000	178,417,970,937	37
11.	2016/17	915,193,937,771	230,997,934,671	25
12.	2017/18	623,606,748,00	347,500,000,00	56

Chanzo:Wizara ya Maji na Umwagiliaji

Jedwali. 3 Mwendoto wa Makusanyo na Utolewaji wa Fedha kwa Mifuko hadi Mwezi Aprili 2018 (Chanzo:Wizara ya Fedha na Mipango)

Na	Jina la Mfuko	Bajeti	Kiasi kilichokusanywa hadi Aprili	Kiasi kilichotolewa	Kiasi kilichokusanywa na hakijatolewa
1.	Mfuko wa Barabara.	917,548,000,000.00	628,637,947,495.59	604,489,346,576.00	24,148,600,919.59
2.	Mfuko wa Umeme Vijijini	499,090,000,000.00	446,911,870,747.00	251,311,259,008.00	165,074,341,017.00

3.	Mfuko wa Maendeleo ya Maji	129,563,939,266.00	117,092,000,000.00	117,092,000,000.00	362,000,000
4.	Mfuko wa Maendeleo ya Reli	504,995,400,000.00	273,899,280,093	0	0
5.	Mfuko wa Uendelezaji wa zao la Korosho	201,281,363,622.33	110,131,060,229.49	10,000,000,000	100,131,060,229.49

SEHEMU YA SITA

6.0. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2018/19

Mheshimiwa Spika, Hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango inaonesha Serikali itachukua hatua mbalimbali kwa madhumuni ya kujiongezea mapato ya kodi. Hatua hizo ni pamoja na kuongeza viwango vya kodi, tozo na ada mbalimbali. Aidha, Serikali inapendekeza kuchukua hatua mbalimbali za kupunguza na kufuta kodi pamoja na kusamehe riba na faini za kodi ili **kujenga na kuimarisha uchumi wa viwanda utakao chochea ajira na ustawi endelevu wa jamii na hivyo kuiongezea Serikali mapato**. Kamati ya Bajeti ilipata fursa ya kupitia na kuchambua utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18 pamoja na ulinganisho wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2018/19.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi huu ili kupata hali halisi ya mwelekeo wa Bajeti ya Serikali pamoja na utekelezaji wa malengo ya Bajeti yaliyowekwa. Uchambuzi huu unatoa hali halisi ya utekelezaji wa sera za kodi kwenye maeneo husika hasa maeneo yanayohusu Mapato ya Ndani (Mapato ya Kodi na yasiyo na kodi), Mapato ya Halmashauri, Misaada na Mikopo ya kibiashara ya ndani na kutoka nje. Kumekuwepo na ongezeko au punguzo katika baadhi ya maeneo ya mapato na matumizi kwa asilimia kadhaa kama inavyoonyeshwa katika jedwali hapa chini.

Jedwali Na. 4: Ulinganisho wa Sura ya Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2017/18 na Mwaka 2018/19 (Bilioni)

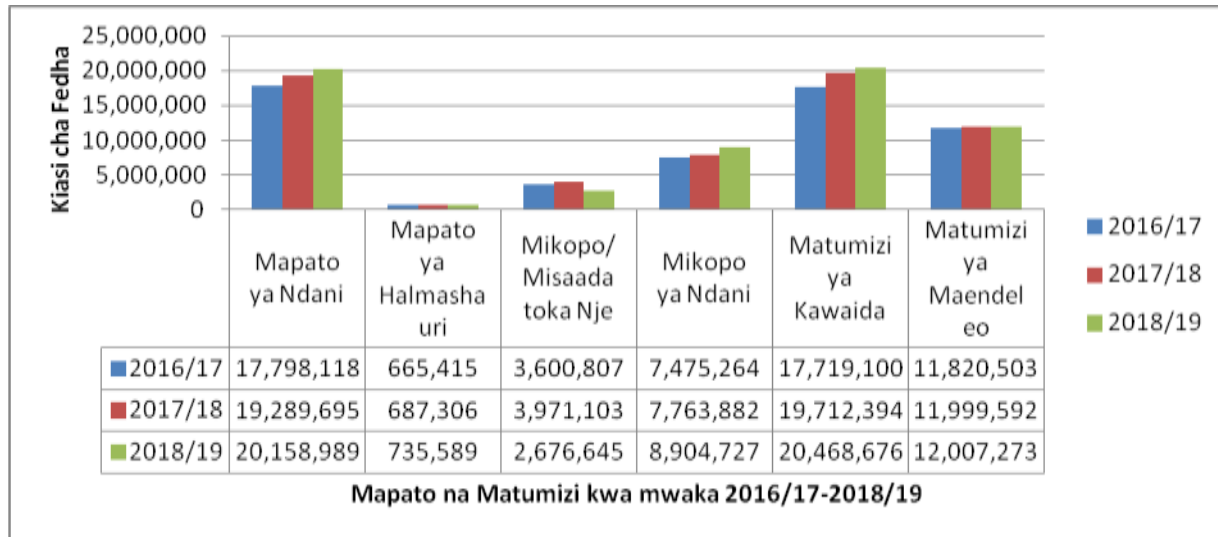
Na		2016/17	2017/18	2018/19	TOFAUTI	UHALISI A	ASILIMIA
	MAPATO	C1	C2	C3	C3-C2		
1	Mapato ya Ndani-Serikali Kuu	17,798,118	19,289,695	20,158,989	869,294	Ongezeko	4.5%
	• Mapato ya Kodi (TRA)	15,105,100	17,106,336	18,000,219	893,883	Ongezeko	5%
	• Mapato Yasiyo ya Kodi	2,693,018	2,183,359	2,158,770	-24,589	Punguzo	11%
2	Mapato ya Halmashauri	665,415	687,306	735,589	48,283	Ongezeko	7%
3	Mikopo/Misaada kutoka Nje	3,600,807	3,971,103	2,676,645	-1,294,458	Punguzo	32.5%
	• Mikopo/Misaada ya Masharti Nafuu -GBS	483,002	941,258	545,765	-395,493	punguzo	42%
	• Misaada na Mikopo ya Miradi	2,745,659	2,473,770	2,005,016	-468,754	Punguzo	19%
	• Misaada na Mikopo ya Kisekta	372,147	556,075	125,864	-430211	Punguzo	77%
4	Mikopo ya Ndani na Nje yenye Masharti ya	7,475,264	7,763,882	8,904,727	1,140,845	Ongezeko	15%

	kibiashara						
	• Mikopo ya masharti ya Kibiashara ya nje	2,100,995	1,594,985	3,111,058	1,516,073	Ongezeko	95%
	• Mikopo ya asilimia 1.5 ya GDP (ndani)	1,597,157	1,220,668	1,193,669	-26,999	Punguzo	2%
	• Mikopo – Rollover	3,777,112	4,948,229	4,600,000	-348,229	Punguzo	7%
	MATUMIZI	C1	C2	C3	C3-C2		
5	Matumizi ya Kawaida	17,719,100	19,712,394	20,468,676	756,282	Ongezeko	4%
	o/w (i) Deni la Taifa	8,000,000	9,461,433	10,004,480	543,047	Ongezeko	6%
	• Malipo ya Riba Ndani	1,092,162	1,025,546	1,413,631	388,085	Ongezeko	39%
	• Malipo ya Mtaji Ndani (Rollover)	3,777,112	4,948,229	4,600,000	-348,229	Punguzo	7%
	• Malipo ya Riba na Mtaji Nje	1,586,640	1,182,651	2,359,320	1,176,669	Ongezeko	99%
	• Michango ya Serikali kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii	1,141,144	1,195,882	1,195,866	-16	Punguzo	0%
	• Matumizi Mengine ya Mfuko Mkuu	402,942	435,633	435,663	0	Hakuna	0%
	(ii) Mishahara	6,600,000	7,205,76	7,369,73	163,953	Ongezeko	2%

			8	1		eko	
	(iii) Matumizi Mengineyo (OC)	3,119,100	3,045,193	3,094,465	49,272	Ongezeko	1.6%
	• Matumizi yanayolindwa (protected expenditure)	2,492,934	1,985,245	1,902,325	-82,920	Punguzo	4%
	• Matumizi ya Halmshauri (Own Source)	266,166	274,922	389,862	114,940	Ongezeko	42%
	• Matumizi Mengine ya kuendesha ofisi	360,000	785,025	802,279	17,254	Ongezeko	2%
6	Matumizi ya Maendeleo	11,820,503	11,999,592	12,007,273	7,681	Ongezeko	0.06%
	• Fedha za Ndani	8,702,697	8,969,747	9,876,393	906,646	Ongezeko	10%
	• o /w Matumizi ya Halmshauri	399,249	412,384	345,727	-66,657	Punguzo	16%
	• Fedha za Nje	3,117,805	3,029,845	2,130,880	-898,965	Punguzo	30%
	JUMLA YOTE	29,539,603	31,711,986	32,475,950	763,964	Ongezeko	2.4%

Mheshimiwa Spika, Sura ya Bajeti kwa mwaka 2018/19 ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka 2017/18; inaonesha kuwa kutakuwepo na ongezeko la kiasi cha **shilingi bilioni 763.964 (sawa na asilimia 2.4)** ya jumla ya bajeti yote. Pamoja na ongezeko hili bado kutakuwa na nakisi ya bajeti ya **asilimia 3.2 ya Pato la Taifa** (sawa na shilingi trilioni 3.3) Aidha, Mapato ya ndani yataongezeka kwa **asilimia 4.5 (ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 869.294)**; mapato ya mamlaka za Serikali za Mitaa yataongezeka kwa **asilimia 7 (ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 48.283)**; Misaada na mikopo toka nje itapungua kwa **asilimia 32.5 (yatapungua kwa kiasi cha shilingi trilioni 1.29)**; mikopo ya ndani yenye masharti ya kibiashara itaongezeka kwa **asilimia 15 (ongezeko la kiasi cha shilingi trilioni 1.14)**; matumizi ya kawaida yataongezeka kwa **asilimia 4 (ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 756.282)** na matumizi ya maendeleo yataongezeka kwa kiasi kidogo cha **asilimia 0.06 (ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 7.6)**.

Kielelezo Na. 1: ulinganisho wa bajeti ya serikali kwa mwaka 2016/17, 2017/18 na 2018/19

Chanzo: Wizara ya Fedha

6.1. Sera za Mapato

Mheshimiwa Spika, hotuba ya Bajeti kwa mwaka 2018/19, imeainisha hatua mbalimbali zitakazochukuliwa na Serikali katika kuboresha ukusanyaji wa mapato yatakayofikia jumla ya kiasi cha shilingi trilioni 32.475. Kwa upande wa mapato ya ndani Serikali inalenga kukusanya kiasi cha trilioni 20.158; kati ya fedha hizo, Mapato ya kodi (TRA) ni shilingi trilioni 18.00 (sawa na ongezeko la asilimia 5); Mapato yasiyo ya kodi shilingi trilioni 2.158 (sawa na punguzo la asilimia 11) na Mapato ya Halmashauri shilingi bilioni 735.589 (sawa na ongezeko la asilimia 7) .

Mheshimiwa Spika, mwenendo unaonesha kuwa Serikali itategemea zaidi kupata mapato kutoka vyanzo vya ndani vya kodi. Takwimu zinaonesha kuwa katika mwaka ujao wa fedha Serikali imeshindwa kubuni mkakati wa kuwezesha kuongeza mapato yasiyo ya kikodi ambayo yamepungua kwa asilimia 11 (punguzo la bilioni 24.58).

Mheshimiwa Spika, Kamati inatoa angalizo kuwa, ipo haja ya kuhakikisha kuwa ongezeko hili la mapato halifikiwi kwa kuanzisha kodi mpya au kuongeza viwango vya kodi bali kwa kuongeza ufanisi katika kukusanya mapato toka katika vyanzo vilivyopo pamoja na kuweka mfumo thabiti wa usimamizi na ufuatiliaji wa ulipaji kodi.

Mheshimiwa Spika, Serikali inategemea kupata kiasi cha **shilingi trilioni 2.67** kutoka kwenye misaada na mikopo ya kutoka nje. Kiasi hiki ni sawa pungufu ya **asilimia 32.5** ukilinganisha na Bajeti ya Serikali mwaka wa fedha 2017/18 (trilioni 3.9). Ukilinganisha na Bajeti ya Mwaka 2017/18 utaoona kuwa katika Sura ya Bajeti kwa mwaka 2018/19, Misaada ya kibajeti (GBS) imepungua kwa asilimia 42 (pungufu ya bilioni 395.49), Misaada na Mikopo ya miradi ya maendeleo imepungua kwa asilimia 19 (pungufu ya **shilingi bilioni 468.75**) na misaada na mikopo ya kisékta imepungua kwa asilimia 77 (pungufu ya **shilingi bilioni 430.02**). Aidha, kwa upande wa mikopo ya masharti ya kibiashara kutoka nje, Serikali imepanga kukopa kiasi cha **shilingi trilioni 3.11** sawa na ongezeko la **asilimia 95** ukilinganisha na bajeti ya mwaka 2017/18

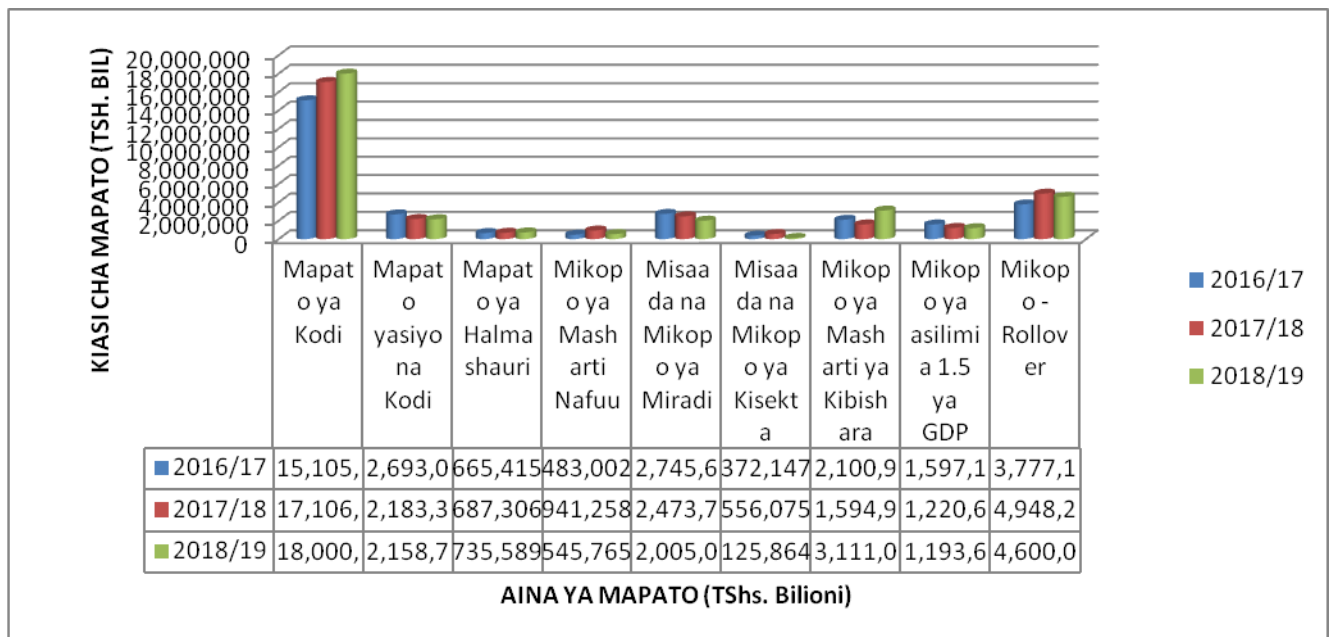
Mheshimiwa Spika, Kamati inajiuliza kuwa upungufu huu mkubwa wa mikopo na misaada kutoka nje unatokana na nini? je ni Serikali kujizatiti kimapato? au ni kwa sababu Serikali haikidhi vigezo na masharti ya kupata misaada na mikopo ya masharti nafuu. Kama hivyo ndivyo, juhudi gani zinafanywa ili kufikia viwango na vigezo hivyo vya mikopo na misaada kwa ajili ya mwaka 2018/19.

Mheshimiwa Spika, ingawa juhudi mbalimbali zimeoneshwa na Serikali katika kupata fedha kwa ajili ya kutekeleza wa miradi ya maendeleo kwa mwaka 2017/18, hata hivyo hadi kufikia mwezi Aprili, 2018 Serikali imeweza kupata kiasi cha **shilingi bilioni 224.1 tu** hii ikiwa sawa na **asilimia 14** ya makadirio ya mikopo iliyopanga kukopa ya kiasi cha **shilingi bilioni 1,595** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Katika mwaka 2018/19 Serikali inategemea kukopa tena kiasi cha **shilingi trilioni 2.13** kutoka kwenye masoko ya fedha ya kimataifa kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo ya kimkakati. Hata hivyo, Kamati imeshindwa kubaini kutoka kwenye Hotuba ya Bajeti ya Serikali kiasi hicho cha **shilingi trilioni 2.13** zimepangwa kutekeleza miradi ipi mahsusii ya kimkakati.

Mheshimiwa Spika, aidha, Serikali inategemea kupata mapato yake kupitia soko la fedha la ndani kwa utaratibu wa kuuza dhamana za muda mfupi na hatifungani za Serikali pamoja na mikopo ya masharti ya kibiashara. Kwa ujumla Mikopo ya ndani inategemea kuwa kiasi cha

shilingi trilioni 5.793 hii ikiwa ni punguzo la **asilimia 6** ikilinganishwa na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18. Kamati inaona kwamba punguzo la mikopo ya ndani inatokana na ukweli kwamba kwa sasa sekta za fedha hazifanyi vizuri katika kuchochea ukuaji wa uchumi, hivyo kuendelea kukopa ndani kutaendelea kuathiri uwezo wa mabanki kukopesha sekta binafsi pamoja na kudumaza ukuaji wa sekta za fedha nchini. Kamati inamaoni kuwa hatua ya Serikali kukopa nje kiasi cha **shilingi trilioni 3.1** ili kuweza kugharamia bajeti yake ni hatua njema. Hata hivyo Kamati inatoa angalizo kuwa masharti ya mikopo hiyo yazingatiwe uhimilivu wa Deni la Serikali na fedha za mikopo hiyo ielekezwe kwenye miradi ya maendeleo ambayo itachochea ukuaji wa uchumi.

Kielelezo Na 2: ulinganisho wa mapato ya serikali kwa mwaka 2016/17, 2017/18 na 2018/19

Chanzo: Wizara ya Fedha

6.2. Sera za Matumizi

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2018/19 Serikali imepanga kutumia kiasi cha shilingi trilioni 32.47 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na ya maendeleo. Kati ya fedha hizi kiasi cha shilingi trilioni 20.46 ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida (sawa na asilimia 63 ya bajeti yote) na shilingi trilioni 12.0 ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo (sawa na asilimia 37). Aidha, takwimu zinaonesha kuwa matumizi ya kawaida yanazidi mapato yote ya ndani (ya kodi ya yasiyo ya kodi) kwa kiasi cha **shilingi bilioni 309.687** (sawa na asilimia 1) ya bajeti yote. Hii maana yake ni kwamba mapato yote ya ndani kwa kiasi kikubwa zitatoshwa kugharamia matumizi ya kawaida peke yake. Kutokana na hali hii ni vema Serikali ikasimamia vizuri mapato ili kuhakikisha malengo ya matumizi ya kawaida yanafikiwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uwezo huu wa ya kugharamia matumizi ya kawaida, Deni la Serikali (**shilingi trilioni 10**) bado linachukua kiasi cha asilimia 30 ya bajeti yote ya Serikali na asilimia 49 ya matumizi ya kawaida. Aidha, mishahara (**shilingi trilioni 7.3**) inachukua **asilimia 36** ya matumizi ya kawaida na matumizi mengineyo (OC) (**shilingi trilioni 3.09**) yanachukua **asilimia 15** ya matumizi ya kawaida. Changamoto iliyopo ni kuwa maeneo mawili tu (Deni la Taifa na Mishahara) yamechukua kiasi cha **trillion 17.3**, sawa na **asilimia 53** ya bajeti yote.

Mheshimiwa Spika, Maeneo mengine yote yanagawana **asilimia 47** iliyobakia (**shilingi trilioni 15.1**). Huu sio uwiano mzuri hata kidogo kwa utekelezaji wa bajeti ya Serikali. Kamati inaona kuwa ingawa Deni la Serikali haliepukiki, deni hilo ni mzigo mkubwa katika utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa kuwa linaathiri upatikanaji wa fedha za OC kwa mafungu mbalimbali. Jitihada kubwa zinahitajika ili kuhakikisha ulipaji huu mkubwa wa Deni la Taifa unapungua.

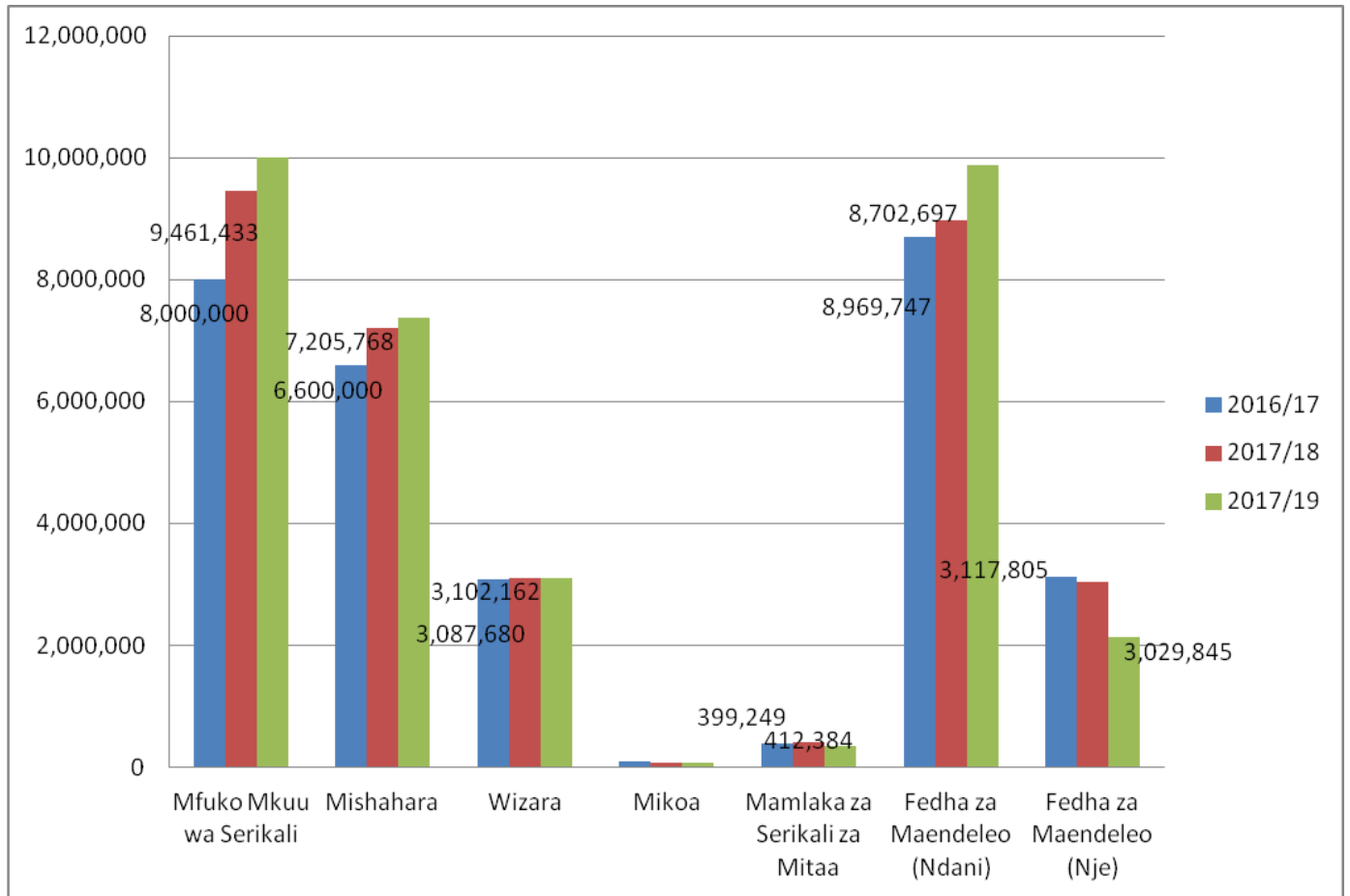
Mheshimiwa Spika, hivyo jitihada zaidi zinahitajika katika kutafuta vyanzo vipya vya mapato na kuweza kugharamia mafungu mengine ipasavyo. Aidha, kwa kuwa shughuli nyingi za maendeleo zinafanyika katika Mikoa na Serikali za Mitaa na ndiko waliko wananchi wengi walio masikini, kuna haja ya kuhakikisha kuwa Serikali za Mitaa zinapatiwa fedha za kutosha na zinajengewa uwezo ikiwemo kuachiwa baadhi ya vyanzo vya mapato hasa kodi ya majengo (**property tax**) ili ziweze kutekeleza majukumu yake inavyotarajiwa na hivyo kwenda sawia na dhana ya *Decentralization by Devolution (D by D)*.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/19, Serikali imetenga kiasi cha **shilingi trilioni 12** kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo sawa na asilimia 37 ya bajeti. Kati ya fedha hizo kiasi cha **shilingi trilioni 9.86** ni fedha za ndani (ongezeko la asilimia 10 ukilinganisha na Bajeti ya Mwaka 2017/18) na **shilingi trilioni 2.13** ni fedha za nje (imepungua

kwa asilimia 30 ukilinganisha na Bajeti ya mwaka 2017/18). Kwa ujumla ikilinganishwa na Mwaka wa fedha 2017/18, fedha za maendeleo kwa mwaka ujao wa fedha zimeongezeka kwa takribani shilingi bilioni 7.68 (sawa na asilimia 0.06). Inatia Moyo kuwa shughuli za maendeleo zitagharamiwa kwa kiasi kikubwa na fedha za ndani. Hata hivyo changamoto iliyopo ni kwa namna gani fedha hizo zitapatikana ikiwa kiasi kikubwa cha mapato ya ndani kinakwenda kugharamia ulipaji wa Deni la Taifa na Mishahara.

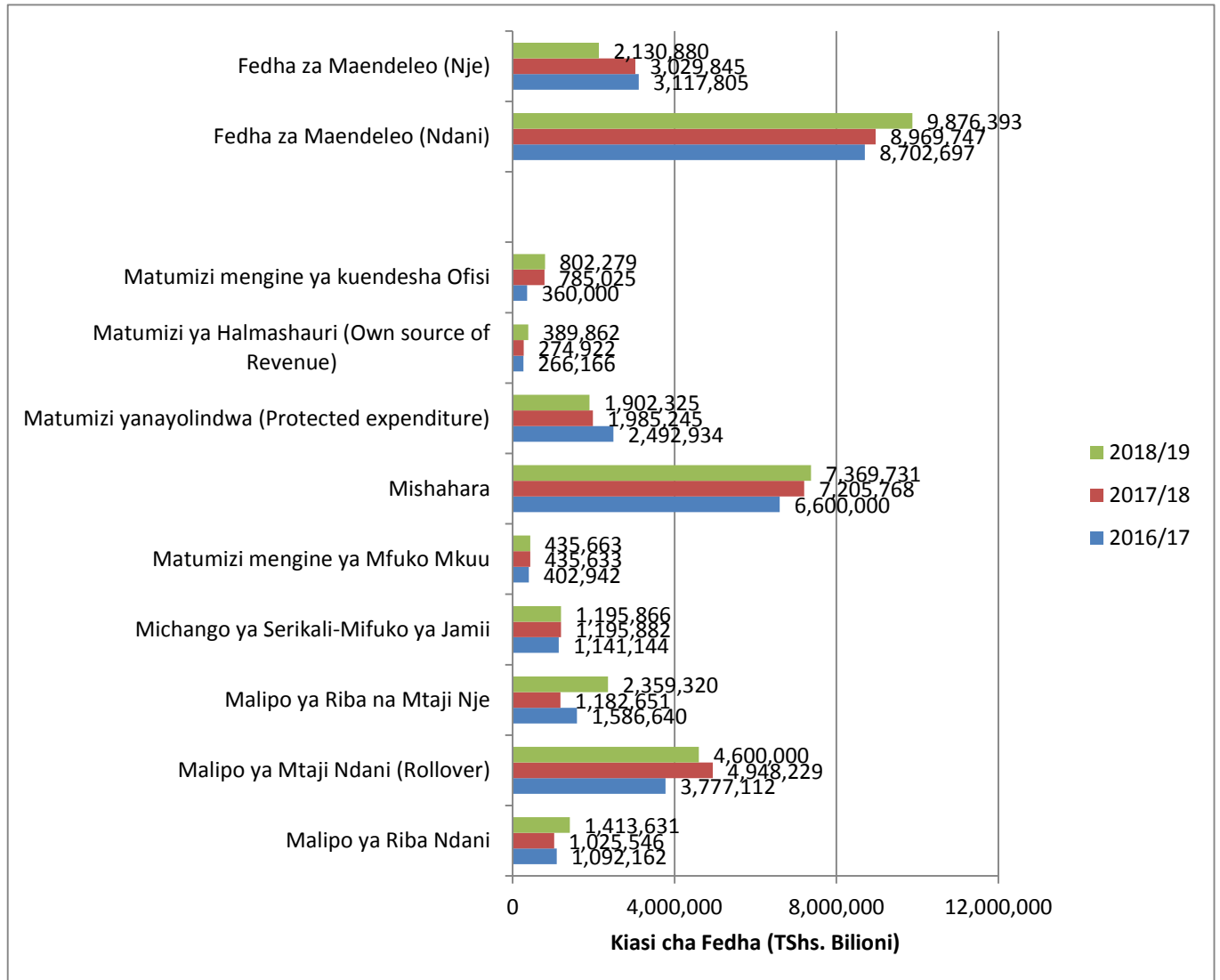
Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto hii, ni vema Serikali ikazingatia hali halisi ya upatikanaji wa uhakika wa fedha za ndani pamoja na za nje katika kuchagua miradi ipi ianze nayo katika utekelezaji. Katika mwaka 2018/19, Serikali inakusudia kutekeleza miradi mbalimbali kama ilivyoainishwa kwenye Sura ya Nne ya Kitabu cha Mpango na Maendeleo wa Taifa kwa Mwaka 2018/19.

Kielelezo Na 3: Mchanganuo wa Mgawanyo wa Bajeti Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/17, 2017/2018 na 2018/19 (bilioni)

Chanzo: Wizara ya Fedha

Kielelezo na 4: Ulinganisho wa Matumizi ya Bajeti ya serikali kwa mwaka 2016/17, 2017/2018 na 2018/19 (bilioni)

Chanzo: Wizara ya Fedha

SEHEMU YA SABA

7.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2018/19

7.1. Hatua za Kodi zinazopendekezwa na Serikali

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya mabadiliko ya kodi na tozo mbalimbali yaliyowasilishwa na Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango, yatakuwa ni sehemu ya pili ya mashauriano kati ya Kamati ya Bajeti na Serikali ambayo yatafanyika wakati wa majadiliano ya Muswada wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2018(*The Finance Bill, 2018*). Kamati inaipongeza Serikali kwa kuzingatia maoni na ushauri wa Kamati uliotolewa wakati wa kujadili utekelezaji wa Bajeti mbalimbali na Sheria za Fedha zilizopita. Hata hivyo bado kuna maeneo mengine ambayo Serikali haijaweza kuyafanyia kazi, Kamati inaitaka Serikali kuona umuhimu wa kufanyia kazi mapema mapendekezo hayo.

Aidha, kuhusu marekebisho ya kodi, ada na tozo mbalimbali yanayopendekezwa kwa mwaka 2018/19, Kamati inatoa maoni katika baadhi ya maeneo hayo kama ifuatavyo:-

7.1.1 Sheria ya Kodi la Ongezeko la Thamani Sura 148

Mheshimiwa miongoni mwa masuala yaliyoshauriwa na Kamati katika kipindi cha nyuma ni kuhusu kurejesha Mamlaka ya Waziri wa Fedha na Mipango ya kusamehe kodi kwenye mikataba ya misaada au mikopo ya miradi inayosainiwa baina ya Serikali na Taasisi za fedha au benki ambayo ni mwakilishi wa Serikali nyingine. Sambamba na hilo, Kamati ilishauri Waziri wa Fedha na Mipango arejeshewe Mamlaka ya kusamehe kodi kwa miradi ya Serikali inayotekelezwa kwa mikopo ya kibiashara. Kamati

inapongeza Serikali kwa kukubali ushauri huo wa Kamati kwani hatua hii itasaidia kurahisisha utekelezaji wa miradi ya Serikali, kutoa unafuu kwa wakopeshaji wa miradi ya Serikali na hivyo kuwezesha utekelezaji wa miradi ya Serikali kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hatua hizo, Kamati inashauri Serikali kuona umuhimu wa Mamlaka hayo ya Waziri mwenye dhamana ya Fedha kuhusisha pia misaada na mikopo ya masharti nafuu ya miradi ya maendeleo inayotekelezwa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa au miradi ya maendeleo ya Kijamii.

Mheshimiwa Spika, Hatua ya Serikali kusamehe kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye taulo za kike (Sanitary pads) HS Code 9619.00.10 ili kuwezesha kupatikana kwa bidhaa hii muhimu kwa bei nafuu haitakuwa na manufaa kwenye mabadiliko ya bei. Kusamehe kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye taulo za kike kunawafanya wazalishaji wa ndani kushindwa kurejeshewa kodi hiyo waliolipia katika malighafi walizotumia (input tax claims).

Mheshimiwa Spika, msamahu huu utawanufaisha zaidi wazalishaji wan je wanaoleta bidhaa hiyo nchini kuliko wazalishaji wa ndani. Kamati inashauri Serikali kufanya marekebisho ya Sheria ya Ongezeko la Thamana (VAT), SURA 148 kifungu cha (6) ili kutoa fursa ya wazalishaji wa ndani kurejeshewa Kodi ya Ongezeko la Thamani watakazokuwa wamelipa wakati wa ununuzi wa malighafi (input tax claims).

7.1.2 Sheria ya Kodi ya Mapato Sura ya 332

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa mabadiliko yanayofanywa kwenye sheria hii, kwani ni jambo jema kumpa mamlaka Waziri wa fedha kuweza kutoa msamaha wa kodi kwenye miradi ya Serikali inayotekelezwa kwa fedha za mikopo ya masharti ya kibiashara (*non-consessional loans*) hii itarahisisha upatikanaji wa mikopo na utekelezaji wa miradi ya Serikali.

7.1.3 Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, Sura 147

Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu Kamati imekuwa ikiishauri Serikali kutojielekeza zaidi kwenye kuona eneo la ukusanyaji wa mapato yatokanayo na ushuru wa bidhaa zisizo za petroli kama ni eneo la pekee katika kupata mapato. Katika eneo hili Serikali inalenga kuazisha ushuru wa bidhaa wa shilingi 200 kwa lita kwenye mvinyo uliotengenezwa kutokana na usindikaji wa matunda (kama ndizi, rozela/choya, nyanya, nk) yanayozalishwa nchini tofauti na zabibu kwa kiwango kinachozidi asilimia 75. Kamati ina wasiwasi na idadi ya viwanda vinavyotengeza bidhaa hiyo hapa nchini na hivyo kuwa na shaka ya uwezekano wa kuviua viwanda hivyo iwapo ushuru huu utaanza kutozwa kwa viwanda hivyo wakati havijafikia uwezo wa kujiendesha ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kukubaliana na pendekezo la kutobadilisha viwango vya

kodi kulingana na Mfumuko wa bei kwa bidhaa zisizo za petroli kama kifungu cha 124 (2) kinavyotaka. Hata hivyo, Kamati ina mapendekezo yafuatayo:-

- i) Serikali kupandisha ushuru wa bidhaa kwenye vinywaji vikali vinavyoagizwa kutoka nje kutoka shilingi 3481 kwa lita hadi shilingi 3981 kwa lita sawa na ongezeko la shilingi 500 kwa lita,
- ii) Serikali kupandishwa ushuru wa bidhaa ya maji ya matunda (juisi) iliyotengenezwa kwa matunda ambayo hayazalishwa hapa nchini (*imported juice*) kutoka shilingi 221 kwa lita hadi shilingi 271 kwa lita ikiwa ni ongezeko la shilingi 50 kwa lita

Mheshimiwa Spika, lengo la mapendekezo haya ni kutoa unafuu wa bei kwa vinywaji vikali na juisi zinazozalishwa ndani ya nchi na hivyo kulinda viwanda vya ndani.

7.1.4 Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, Sura 290

Mheshimiwa Spika, kupitia Sheria hii, Serikali inapendekeza kumpa Mamlaka Waziri mwenye dhamana na Serikali za Mitaa kuzitaka Serikali za Mitaa kutenga asilimia 10 ya fedha wanazokusanya kutoka kwenye vyanzo vya mapato kwa ajili ya kuwezesha vikundi vya wanawake na vijana. Kamati inatoa angalizo juu ya mgawanyo wa fedha hizo kuzingatia uwiano wa 4:4:2 yaani wanawake: vijana:

walemavu. Hata hivyo, Kamati inatambua uwepo wa halmashauri ambazo hazina uwezo wa kukusanya mapato kiasi cha kuwawezesha kutenga fedha hizo (asilimia 10) ya mapato hayo. Kwa mantiki hii Kamati inashauri utengaji wa fedha hizo uzingatie kongano (clusters) za halmashauri kulingana na mapato wanayopata mathalani halmashauri za jiji na Manispaa zitenge asilimia 10, na halmashauri za miji na wilaya zisizo na uwezo zipewe ruzuku ya maendeleo ya asilimia 10 kutoka kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali. Lengo la mapendekezo haya linazingatia ukweli kwamba Serikali kuu imechukua baadhi ya vyanzo vikuu vya mapato ya Mamlaka ya Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, sambamba na mabadiliko ambayo Serikali inapendekeza kuyafanya kwenye ushuru wa mazao, Kamati inapendekeza kuwa mabadiliko hayo yafanyike pia kwenye ushuru wa huduma inayotozwa kwa kiwango cha asilimia 0.03 ya mauzo ya bidhaa na huduma yazingatie madaraja ya leseni badala ya kiwango hicho kutozwa kwa huduma na biashara zote katika kiwango sawa.

7.1.5 Sheria za Serikali za Mitaa, SURA 290, Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348 na Sheria ya Benki Kuu, SURA 197.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya mabadiliko yanayoletwa kupitia Sheria hizi ni kuanzisha akaunti Jumuiifu ya Hazina (*Treasury Single Account*) ambayo itatumika kupokea na kufanya matumizi ya fedha zote za Serikali kupitia makubaliano ya Nchi Wananchama wa Afrika Mashariki kama yalivyoelezwa kupitia Hotuba ya Bajeti.

Kamati haikubaliani kabisa na suala hili kwa sababu huu ni utaratibu wa ndani wa nchi husika wa jinsi ya kukusanya na kutumia rasilimali fedha. Mathalani, mifuko iliyoanzishwa kisheria kwa ajili ya utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo mfano Mfuko wa Umeme Vijijini, Mfuko wa Reli, Mfuko wa Maji. Mfuko wa Barabara na Mifuko ya kuendeleza Mazao mbalimbali kama vile Pamba, Korosho, Kahawa, Katani, Tumbaku, Chai na Pareto ili kutekeleza malengo yaliyokusudiwa. Endapo Bunge litaridhia mabadiliko haya yataathiri kwa kiasi kikubwa katika sekta hii

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa makubaliano hayo yaliyofikiwa yanalazimu kuzifanyia marekebicho Sheria zilizotajwa hivyo Bunge lako lisifungwe kukubaliana na utekelezaji wa maamuzi ya nchi wanachama wa jumuiya ya Afrika Mashariki kwa sababu kufanya hivyo kutaathiri utekelezaji wa miradi husika.

7.1.6 Sheria ya Forodha ya Afrika Mashariki ya Mwaka 2004

Mheshimiwa Spika, huu ni mwaka wa tatu sasa Kamati inaishauri Serikali kuhusu kulishirikisha Bunge lako wakati wa kufanya mabadiliko kwenye Sheria ya Forodha ya Afrika Mashariki kabla ya kuyawasilisha kwenye Baraza la Mawaziri wa Kisekta, Uwekezaji na Fedha. Hata hivyo Serikali imekuwa haizingatii ushauri huo hali iliyolazimu Kamati kupitia kwa kina Mkataba wa Uanzishwaji wa Jumuiya ya Afrika Mashariki yaani *The Treaty for the Establishment of the East African Community* na *The East African Customs Union Protocol* ili kujiridhisha iwapo kuna katazo la kufanya hivyo.

Kamati imebaini kuwa kila nchi ina utaratibu wake wa ndani wa kupeleka mapendekezo ya mabadiliko ya Sheria kwenye Jumuiya kwa msingi huo Serikali inaweza kushirikisha Bunge kuhusu mapendekezo hayo kupitia Kamati ya Bunge ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, utaratibu uliopo sasa wa kupitisha mapendekezo hayo moja kwa moja kwenye Baraza la Mawaziri wa Kisekta la EAC hautoi fursa kwa Bunge lako kuweza kubadilisha mapendekezo yaliyo ridhiwa na nchi wanachama. Aidha, Kamati imebaini kwamba baadhi ya mapendekezo yanalenga katika kunufaisha na kuendeleza sekta binafsi za nchi jirani na hivyo, kuathiri sekta binafsi ya nchi nyingine ikiwemo Tanzania.

Mheshimiwa Spika, mabadiliko ya marekebisho ya Sheria ya Forodha ya Afrika Mashariki yamegusa Sekta moja tu ya vifungashio na sio sekta nyingine kama vile nguo, ngozi, vyakula na nafaka. Licha ya kuwa kikao cha 18 cha Wakuu wa Nchi pamoja na mambo mengine kilipokea Taarifa ya Baraza la Mawaziri kuhusu kuziwezesha Sekta za nguo, ngozi vyakula vya nafaka pamoja na Vifungashio vya vyakula vya lishe kukua, suala hilo halijazingatiwa. Kamati pia imebaini kuwa nchi nyingine wanachama wamechukua hatua kubwa ya kutoa vivutio katika sekta ya nguo wakati Tanzania haijaweza kutekeleza uamuzi huo. Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuhakikisha kwamba inatekeleza uamuzi wa Wakuu wa Nchi Wanachama wa EAC ili kuiokoa Sekta ya nguo na ngozi nchini.

7.1.7 Sheria zinazosimamia Bodi ya Mazao

Mheshimiwa Spika, Bodi za mazao zilianzishwa kwa lengo la kuendeleza mazao mbalimbali nchini, Bodi hizo hukusanya ada na tozo kutoka kwa wakulima wa zao husika ili kuweza kuziendesha na kuendeleza zao husika. Aidha, katika kitabu cha hali ya uchumi kinaonesha kuwa kuna mazao ambayo uzalishaji umeongezeka na baadhi umepungua. Mfano mazao ambayo uzalishaji wake umeongezeka ni Korosho asilimia 100.4, Karafuu asilimia 38.4, Katani asilimia 49 na Chai asilimia 9.5. Mazao ambayo uzalishaji wake umeshuka ni Tumbaku asilimia - 37.4, Pamba asilimia -23 na Kahawa asilimia -14.1. Pendekezo la Serikali la ushuru unaokusanywa katika Bodi hizo kuingizwa katika Mfuko Mkuu wa Serikali itakuwa ni **msumari wa mwisho kwenye Jeneza** (*The Last Nail in the Coffin*) la mazao haya ya biashara. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuziachia bodi zote za mazao fedha zinazokusanywa kutoka kwa wakulima kwa ajili ya uendelezaji wake na si vinginevyo.

7.1.8 Marekebisho ya Ada na Tozo mbalimbali zinazotozwa na Wizara, Mikoa na Idara zinazojitegemea

Mheshimiwa Spika, Serikali inakusudia kufanya marekebisho katika ada na tozo mbalimbali zenye lengo la kutoa unafuu wa kodi ya ardhi. Pamoja na nia hiyo njema ya Serikali kusamehe kodi ya ardhi kwa taasisi za umma pekee Kamati inashauri pia Serikali kuangalia uwezekano wa kusamehe kodi hiyo katika shule binafsi pamoja na hospitali binafsi kwa

kuwa kimsingi zinashirikiana na Serikali katika kutoa huduma kwa jamii hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, kabla ya mabadiliko yanayopendekezwa na Serikali kwenye suala la uzalishaji wa chumvi, uzalishaji huo ulikuwa unatozwa kodi kama mgodi mwingine wowote mathalani mgodi wa dhahabu. Kamati inakubaliana na mapendekezo yote ya Serikali ya kuondoa ada na tozo katika uzalishaji wa chumvi. Hata hivyo, Kamati haikubaliani na pendekezo la kuondoa ushuru wa huduma kwa mazao ya chumvi unaotozwa na Halmashauri kwa kuwa chanzo hiki ni muhimu kwa ajili ya mapato ya Halmashauri zinazotegemea zao hili kama chanzo kikuu cha mapato yao ya ndani mfano, Halmashauri ya wilaya ya Uvinza - Kigoma.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa kuna changamoto za tozo na ada mbalimbali kwenye Mamlaka za Udhhibiti ambazo zimekuwa kikwazo kwa ukuaji wa Sekta Binafsi katika uzalishaji wa bidhaa za ndani dhidi ya ushindani wa bidhaa za nje. Mfano utozaji wa huduma za zimamoto kwenye shughuli za kilimo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali kuleta mabadiliko ya ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Mamlaka za Udhhibiti ili kuondoa vikwazo hivyo kwa sekta binafsi na hivyo na kupata unafuu wa gharama za uzalishaji na hatimaye kuongeza ushindani katika biashara.

7.2 MAONI NA USHAURI WA JUMLA

7.2.1 Stempu za Kieletroniki (*Electronic Tax Stamp-ETS*)

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/19 Serikali imedhamiria kuanzisha Mfumo wa Stempu za Kodi za Kieletroniki ili kudhibiti udanganyifu wa wazalishaji wa bidhaa zinazotozwa ushuru wa bidhaa. Kampuni ya SCIPA kutoka Uswiss ndiyo iliyoshinda zabuni hiyo hapa nchini na ina mkataba wa miaka mitano na Serikali kwa mfumo wa *Self Financing*. Mfumo huo unamtaka mwekezaji kurudisha gharama zake za uwekezaji kwa kutoza stempu ya kieletroniki kwa kila bidhaa itakayozalishwa. Kiasi cha fedha kinachotarajiwa kuwekezwa na SCIPA ni **Dola za Marekeni 21,533,827** sawa na **Shilingi 48,472,644,577**.

Mheshimiwa Spika, Kamati haina pingamizi na uanzishwaji wa mfumo huu, jambo la msingi ambalo linahitaji lifanyike kwa umakini ni kujiridhisha na gharama za mfumo huo ambazo zitabebwa na watumiaji wa bidhaa pamoja na mapato atakayoyapata mwekezaji kutokana na stempu.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kuwa hatua ya Serikali kutoongeza ushuru wa bidhaa zisizo za petroli itakuwa haina maana kama gharama ya stempu itabaki kama ilivyopangwa na Serikali. Hatua hii itasababisha kuongezeka kwa bei kwenye vinywaji kama maji, soda, bia na juisi ambazo sasa hazitozwi stempu. Aidha, tathmini ya Kamati inaonesha kuwa pale Serikali itakapokuwa inaongeza ushuru wa bidhaa kwa asilimia ya mfumuko wa bei kama Sheria ya Ushuru wa Bidhaa inavyotaka, kiwango cha stempu kitakuwa kinaongezwa juu yake kulingana na

Mkataba kwa miaka mitano (**Rejea Jedwali Na. 5 na 6**) linaonesha jinsi bei itakavyoongezeka kwa vinywaji baridi.

Jewali Na. 5 Jinsi ETS itakavyoongeza Gharama kwa Mwananchi

Bidhaa	Ujazo kwa Mililita	Kodi ya Ushuru wa Bidhaa	Bei ya Stempu za Sasa	Bei ya Stempu za Kielektroniki	Ghamara atakayolipa mwananchi (Stempu+Ushuru)
Maji	300mls	18	0	13.5	31.5
	500mls	29	0	13.5	42.5
	1000mls	58	0	13.5	71.5
Soda	250mls	15	0	13.5	28.5
	300mls	18	0	13.5	31.5
	350mls	22	0	13.5	35.5
	500mls	31	0	13.5	34.5
Bia	500mls	225	0	22.73	247.73
	330mls	157	0	22.73	179.73
	1000mls	2,349	0	22.73	2,371.73
Konyagi na pombe kali za nje	1000mls	3,481	8.20	29.57	3510.57

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi ili kubaini kiwango cha fedha ambacho kampuni ya SCIPA itakipata katika Mkataba huo kwa Mwaka mmoja. Uchambuzi huo umehusisha takwimu za bidhaa tatu za maji, soda na sigara bila spiriti kwa kuangalia viwango vya uzalishaji wa bidhaa hizo kwa mwaka. Uzalishaji huo unaonesha Kama ifuatavyo:- kiwango kinachozalishwa nchini kwa mwaka; Maji ni **lita za ujazo 268,702,209** Soda ni **lita za Ujazo 732,315,008** Bia ni **lita za ujazo 409,274,746** na Sigara ni Pakiti **429,310,400**.

Mheshimiwa Spika, ukikadiria kwamba stempu itatozwa kwa idadi (unit) na sio kwa ujazo (lita), hivyo chupa moja ya bia ml 500 itatozwa **Shilingi 22.73**; Soda 500 mls itatozwa **Shilingi 13.5**, Spirit 1000 mls itatozwa **Shilingi 29.57**. Hivyo, ukijumlisha na ushuru wa bidhaa kwa kila bidhaa iliyodainishwa hapo juu inaonekana kuwa gharama itakwenda kwa mlaji wa mwisho. Kwa mantiki hii, ukokotoaji unaonesha kwa mwaka mmoja SCIPA atakusanya jumla ya **Shilingi 66,690,313,798.84** bila ya kuhusisha takwimu za bidhaa ya spiriti. Aidha, Kiasi hiki ni kikubwa kuliko alichowekeza katika kipindi cha mwaka mmoja tu wa mkataba.

Jedwali Na. 6 Mapato itakayopata Kampuni ya SCIPA katika Mwaka Mmoja bila kuhusisha ukokotoaji wa bidhaa ya spirits

Na	Bidha	Uzalishaji Lita/ Pact	Kiwango cha bei ya	Mapato ya SCIPA
-----------	--------------	--------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

		za ujazo kwa Mwaka	Stempu kinachotozwa kwa Lita/ Pakiti	
1.	Maji	268,702,209	58	15,584,728,122.00
2.	Sigara	429,310,400	29.57	12,694,708,528.00
3.	Soda	732,315,008	27	19,772,505,216.00
4.	Bia	409,274,746	45.54	18,638,371,932.84
5	Jumla ya Mapato atakayopata SCIPA kwa mwaka mmoja			66,690,313,798.84

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango. (Hapa tumechukulia kila bidhaa ni ujazo wa Lita Moja)

Mheshimiwa Spika, Kamati imekuwa ikifuatilia hatua mbalimbali za Serikali zenye lengo la kukusanya mapato yake yenyewe na sio kutumia mawakala kukusanya mapato. Mfano; kuhamisha fedha zake kutoka Benki Binafsi kupeleka Benki kuu, mfumo wa manunuzi ya Luku kutoka Kampuni ya Max Malipo na Mitandao ya simu kwenda GePGS (*Government Eletronic Payment Gateway System*), ukusanyaji wa mapato katika mabasi ya mwendo kasi na matumizi ya mashine za EFD.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona kuwa Serikali kuamua kumpa SCIPA Mkataba wa miaka mitano wa kuhakiki uzalishaji kupitia stempu za kielektroniki ilhali uhakiki huu ungeweza kufanywa na Serikali yenyewe. Hata hivyo, Kamati imeona kuwa kiwango cha mapato

kinachotarajiwa kukusanywa katika kipindi cha mwaka mmoja (**Shilingi 66,690,313,798.84**) kwa bidhaa nne zilizo ainishwa hapo juu ni kikubwa kuliko kiwango cha uwekezaji cha **Shilingi 48,472,644,577** ambacho kimewekezwa na Kampuni ya SCIPA. Baada ya Kamati kufanya uchambuzi huo inaishauri Serikali yafuatayo:-

- i. Serikali iwekeze yenyewe mfumo huu wenye mtaji wa kiasi cha **Shilingi 48,472,644,577** ili kiasi cha fedha kitakachopatikana iwe ni sehemu ya mapato ya Serikali badala ya mapato yatokanayo na stempu kuchukuliwa na Kampuni binafsi kama ilivyofanya kwenye Mfumo wa TANCIS;
- ii. Serikali ianze kutumia mfumo huu kwenye vinywaji vikali ambavyo mara kwa mara mbele ya Kamati Serikali imekuwa ikithibitisha kuna udanganyifu mkubwa; na
- iii. Ni bora Serikali kuongeza ushuru wa bidhaa kwa asilimia 5 ya mfumuko wa bei kama ilivyokuwa ikifanya hapo awali kuliko inavyopendekeza sasa kutumia mfumo wa stempu kwa bidhaa hizo kwa kuwa gharama za stempu ni kubwa kuliko ushuru wa bidhaa wa asilimia 5. Mathalani ukichukua bidhaa ya soda (250 ml) inatozwa ushuru wa bidhaa kiasi cha shilingi 15 na wa stempu utatozwa kiasi cha shilingi 13.5. Hivyo, gharama ya jumla (gharama ya ushuru wa bidhaa na wa stempu)

itakuwa kiasi cha 28.5 na hivyo itaongeza gharama kwa uzalishaji na kwa mlaji.

7.2.3 Uhakiki na ulipaji wa Madeni ya Watumishi, Wazabuni na Wakandarasi Nchini

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikitumia Kifungu cha 10 cha Sheria ya Bajeti Na. 11 ya mwaka 2015 pamoja kifungu cha 5 cha Sheria ya Fedha za Umma ya mwaka 2001 na marekebisho yake kuhalalisha usimamizi wa fedha za mifuko pamoja na uhakiki wa madeni na ulipaji wake. Ieleweke wazi kwamba Kamati haipingi zoezi la uhakiki na ulipaji wa madeni, hata hivyo Kamati inatambua kuwa, Katiba imemtaja Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali pamoja na majukumu mengine ni kukagua ripoti za Fedha za Serikali. Aidha, Serikali kupitia kwa Mkaguzi Mkuu wa Ndani imekuwa na utaratibu wa kuweka wakaguzi wa ndani kwa ajili ya kufanya jukumu hilo la ‘uhakiki’

Mheshimiwa Spika, utaratibu huu wa uhakiki unaofanywa na Wizara ya Fedha na mipango unaleta mkanganyiko katika mgawanyo wa majukumu, kuongeza gharama kwa Serikali hasa katika ongezeko la riba kwenye miradi ya maendeleo pamoja na kuchelewesha malipo ya matumizi halali yaliyoidhinishwa na Bunge kwa mafungu mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, mathalani kwa upande wa madeni ya ulipaji wa bili ya Umeme kutoka TANESCO kwenda Jeshi la Polisi au Maji kutoka Dawasco kwenda Magereza nayo yanahakikiwa na Wizara ya Fedha na Mipango. Kwa mantiki

hii, Kamati inajiuliza je Wizara ya Fedha na Mipango ikifanya makosa wakati wa uhakiki na ulipaji itakaguliwa na nani? au je Wizara ya Fedha na Mipango imekua haiamni majukumu ya taasisi nyingine za Serikali? Kwa kuzingatia haya, Kamati inatoa ushauri kama ifuatavyo:-

- i. Kutumia wakaguzi wa ndani kuhakiki madeni kabla hayajapelekwa Wizara ya fedha na mipango ambapo hivi sasa yanafanyiwa uhakiki tena na hivyo kuchelewesha utekelezaji wa miradi iliyo chini ya mifuko;
- ii. Serikali kusitisha mara moja utaratibu wa kuitumia Benki Kuu ya Tanzania kusimamia ufunguaji wa Barua za Muamana (*Letters of Credit*) kwenye Mabenki ya Biashara kwasababu kwa kufanya hivyo inondoa uhuru wa Benki Kuu kuyasimamia mabenki hayo;
- iii. Serikali kuondoa utaratibu wowote ambao unakwamisha utekelezaji wa miradi iliyoko chini ya mifuko kwa ufanisi.
- iv. Kuboresha na kuihuisha mifumo ya ulipaji kwa Wizara, Idara na Taasisi za Serikali

7.2.4. Mamlaka za Serikali za Mitaa na Ugatuzi wa Madaraka (*Decentralization by Devolution*)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka za Serikali za Mitaa zimeanzishwa kwa mujibu wa Katiba ya Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 145 na Ibara ya 146 inaanisha majukumu yake. Vyombo vya Serikali za Mitaa

vitakuwa na haki na mamlaka ya kushiriki na kuwashirikisha wananchi katika mipango na shughuli za utelelezaji wa maendeleo katika sehemu zao na nchini kote kwa ujumla. Sambamba na hili sheria mbalimbali zimeanisha muundo wa Serikali za Mitaa pamoja namna halmashauri zitakavyopata mapato yake kwa ajili ya kutoa huduma kwa wananchi kwa niaba ya Serikali. Serikali katika miaka tofauti imekuwa ikichukua hatua ambazo zinaondoa dhana nzima ya ugatuzi wa madaraka hivyo kuondoa uhuru wa kupanga na kutekeleza miradi ya Maendeleo katika Serikali za Mitaa. Mfano; kufuta ada na tozo mbalimbali za Serikali za Mitaa, kunyag'anya ukusanyaji na utumiaji wa vyanzo kama mabango na kodi za majengo na kuwaondoa baadhi maafisa kuwajibika kwa Wakurugenzi wa Halmashauri.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imefanya tathmini na kuona kuwa kwa hali hii sasa halmashauri nyingi nchini zina hali mbaya ya kifedha kutokana na Serikali Kuu kuchukua madaraka ya usimamizi wa fedha na ukusanyaji wa mapato. Hatua hizi zimekuwa na athari kubwa sana kibajeti kwasababu hivi sasa Halmashauri zinaishi kwa msaada wa Serikali kuu na sio zijitegemee kimapato. Mfano; Halmashauri nyingi hivi sasa zimeshindwa hata kugharamia mikutano halali ya madiwani kwa kukosa rasilimali fedha.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti inashauri Serikali kuheshimu maboresho ya Tamko la kiseru ililolitoa mwaka 1998 kuhusu ugatuzi wa madaraka (*Policy Paper on Local Government Reform Programme on Decentralization by*

Devolution- D by D) kama njia muafaka ya kufikisha na kuharakisha maendeleo ya kijamii na kiuchumi na kuinua utoaji wa huduma kwa wananchi.

7.2.5. Pendekezo la Bunge la kuhusu ongezeko la shilingi 50 kwenye mafuta ya petrol na dizeli kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji vijijini.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha miaka mitatu mfululizo, Kamati ya Bajeti imekuwa ikiishauri Serikali kufanya mabadiliko katika (***The Road and Fuel Tolls Act, CAP 220***) ili kuongeza kiasi cha **shilingi 50** kwenye tozo za mafuta ya dizeli na petrol yanayoingizwa nchini. Kamati imefikia hatua hii baada ya kufanya tathmini ya utekelezaji wa miradi ya maji na kuona kuna hitaji la kuongeza **shilingi 50** kama fedha ya ziada kwenye chanzo hiki ili kukidhi utekelezaji wa miradi hiyo kwa kuwa chanzo hiki ni cha uhakika.

Mheshimiwa Spika, mathalani katika mwaka wa fedha 2017/18 Serikali ilitenga jumla ya **shilingi 623,606,748,000** kwa ajili ya miradi ya maji ambapo kati ya fedha hizo mfuko wa maji uliidhinishiwa **shilingi 129,563,939,266**. Takwimu zinaonesha kuwa, hadi kufikia mwezi Machi, 2018 mfuko huo ulikuwa umekusanya na kutumia jumla ya **shilingi 117,092,000,000** kwa ajili ya miradi mbalimbali ya maji vijijini ikiwa ni asilimia 90 ya fedha hizo.

Mheshimiwa Spika, pamoja ya kuwa Hotuba ya Bajeti haijaeleza chochote kuhusu utekelezaji wa miradi ya maji,

Kamati inaitaka Serikali kujumuisha sheria ya **The Road and Fuel Tolls Act, CAP 220** katika muswada wa sheria ya fedha ya mwaka 2018 ili kuongeza shilingi 50 kwa ajili ya miradi ya maji vijijini. Aidha, sababu ambayo Serikali imekuwa ikiitoa mara kwa mara kuhusu chanzo hiki kuwa itaongeza mfumuko wa bei sio sahihi kwa kuwa bei za mafuta katika soko la dunia zina mwenendo wa kushuka hadi kufikia wastani wa Dola za Kimarekani 73 kwa pipa. Ni msimamo wa Kamati kuwa suala hili litekelezwe kwani ni chanzo cha uhakika ambacho Serikali inaweza kujiletea mapato na hivyo kutimiza azma yake ya kumtua Mama ndoo.

7.2.6. Hoja zilizoibuliwa na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali katika mwaka wa fedha 2016/17.

Mheshimiwa Spika kwa mujibu wa taarifa ya Taarifa ya Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali na kubaini maeneo ambayo Serikali ama inashindwa kukusanya mapato yake kikamilifu kutokana na sababu za kiutawala au kusababisha upotevu wa mapato kutokana na usimamizi mbovu. Mfano Mamlaka ya Mapato haikukusanya kodi yenye thamani ya **Shilingi 1,558,116,225,302.76** iliyotokana na mapingamizi ya kodi ambayo yalikuwa yameshughulikiwa na kukamilishwa, na kodi ya **Shilingi 269,612,850,131.28** haikukusanywa kwa mapingamizi yaliyokataliwa na Kamishna kwa sababu mapingamizi hayo hayakukidhi vigezo vya kisheria.

Mheshimiwa Spika, vilevile kwa mujibu wa taarifa hiyo, kuna kiasi cha **Shilingi 262,293,791,682** ya madeni ya kodi ambayo Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) haija

yakusanya kutoka katika vyanzo mbalimbali. Kamati inashangazwa na mwenendo wa Serikali kuendelea kuchukua vyanzo vya mapato vilivyobuniwa na Serikali za Mitaa wakati ina vyanzo vyake vingi ambavyo imeshindwa kukusanya. Kamati inashuri Serikali kuzingatia maelekezo yaliyotolewa na taarifa ya CAG kwenye eneo hili pamoja na kuhakikisha inasimamia ukusanyaji wa mapato kutoka katika vyanzo hivyo.

7.2.7. Mwenendo wa Ukusanyaji wa Mapato kwa Serikali za Mitaa;

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2017/18 Serikali ilipanga kukusanya jumla ya **shilingi 687,306,661,000** hata hivyo, hadi kufikia mwezi Machi Serikali ilikuwa imeweza kukusanya **Shilingi 397,215,242,947** sawa na **asilimia 57.8** ya lengo. Kamati imebaini kati ya fedha zote zilizokusanywa Mkoa wa Dar es salaam ni **Shilingi 105,877,402,428** sawa na asilimia 26.6 ya mapato yote yaliyokusanywa na Serikali za Mitaa. Aidha, kamati imebaini katika mwaka wa fedha 2018/19 Mkoa wa Dar es salaam umetengewa jumla ya Shilingi **280,695,752,500** katika Bajeti ya Maendeleo na umepata miradi ya Kimkakati sita ya kuongezea Mapato yenye thamani ya **Shilingi 15,000,000,000**. Kamati, haipingi wala haina tatizo lolote na uwekezaji wa Serikali katika jiji la Dar es salaam suala la msingi ni Serikali ione jinsi ambavyo imewekeza katika jiji hilo na mapato yaliyopatikana. Hivyo basi, ni muhimu Serikali iwekeze kwa kiwango kikubwa katika Mikoa mingine ili nayo ichangie kwa kiasi kikubwa

kwenye mapato ya Serikali kama ilivyo kwa Mkoa wa Dar es salaam.

7.2.8. Marejesho ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT Refunds) na asilimia 15 ya amana ya sukari ya viwandani (15% imposition on Industrial sugar)

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa hairejeshi marejesho ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) na amana ya asilimia 15 inayotolewa na viwanda vya sukari. Mfano, kampuni za madini zinaidai Serikali marejesho ya VAT yenye thamani ya zaidi **600,000,000,000** na wazalishaji wa Sukari wanaidai Serikali **Shilingi 35,000,000,000**. Aidha, mwaka 2017/18 Serikali ilianzisha akaunti ya escrow kwa ajili ya kuhifadhi **asilimia 15** ya muamana ambayo iliwekwa kiutawala na wala sio kupitia Sheria ya Bunge kwa lengo la kuzuia matumizi mabaya ya Sukari ya viwandani. Hadi Mwezi Machi, 2018 akaunti hiyo ilikuwa na **Shilingi 18,200,000,000** ambazo bado hazijarejeshwa pamoja na uhakiki wa matumizi kukamilika.

Mheshimiwa Spika, ucheleweshaji huo umekuwa na athari kubwa sana kwa Sekta Binafsi kwasababu kimsingi ni mtaji wa matumizi “*Operating Capital*” ambayo imefungiwa katika akaunti za Serikali. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali

- i) Kurejesha fedha hizo kwa wadau husika ili ziweze kutumika katika biashara zao;
- ii) kuruhusu makampuni kujirejeshea fedha hizo kupitia Kodi ambazo walipaswa kuilipa Serikali;

iii) Serikali itafute utaratibu mwingine wa kudhibiti uingizaji wa sukari ya viwandani ili kuachana na utaratibu wa sasa ambao unaathiri uwekezaji wa viwanda vya madawa, vinywaji baridi na vyakula kama pipi na biscuits

7.2.8. Mchango wa asilimia 15 kutoka katika Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, Bunge lako lilifanya Mabadiliko katika Sheria ya Madaraka na Majukumu ya Msajili wa Hazina Sura ya 370 kifungu cha 8 (1) (f) na kuongeza gawio kutoka asilimia 10 hadi 15 ya pato ghafi. Katika mwaka wa Fedha 2017/18 Serikali ilipanga kukusanya jumla ya **Shilingi 216,957,463,783** hadi mwezi Machi, 2018 Serikali ilikuwa imekusanya jumla ya **Shilingi 309,986,394,685** sawa na asilimia 143 ya lengo. Kuvuka kwa lengo kumechangiwa kwa kiasi kikubwa na gawio kutoka Benki Kuu ambayo ilitoa **Shilingi 300,000,000,000** sawa na **asilimia 96.7** ya makusanyo yote ya Mashirika 26.

Mheshimiwa Spika, hali hii inaashiria kwamba mashirika 25 yaliyobakia yalichangia wastani wa kiasi cha **Shilingi 399,455,787.4** kila moja. Aidha, Kamati imebaini kuna baadhi ya Mashirika na Taasisi za Umma zinachangia asilimia 15 ilihali yanaidai Serikali fedha nyingi kuliko ambazo zinachangia. Mfano, DAWASA imechangia jumla ya **Shilingi 2,906,331,937** wakati huo huo inaidai Serikali **Shilingi 1,900,000,000** ambazo zinafanyiwa uhakiki. Kamati, inaishauri Serikali yafuatayo:-

- i) Kulipa madeni wanayodaiwa na Taasisi husika kabla ya kuchukua asilimia 15 ya pato ghafi ili kutoa unafuu wa utekelezaji wa majukumu kwa taasisi husika,
- ii) Kuangalia upya utaratibu wa *retention* kwenye mashirika ambayo yanategemea ruzuku ya Serikali kujiendesha.
- iii) Kufanya mabadiliko kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato Sura 332 ili kuruhusu makampuni na taasisi za Serikali zinazotoa asilimia 15 kuruhusiwa kuondoa kiwango hicho (allowable deduction) wakati wa kukokotoa kodi ya mapato.

7.2.9. Soko la Mtaji na Dhamana kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, masoko ya mtaji na dhamana ni sehemu ya mfumo wa masoko katika sekta ya fedha yanayoweza upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi ya muda mrefu kugharamia shughuli za maendeleo ya muda mrefu yaani zaidi ya Mwaka mmoja. Kamati inatambua kuwa Serikali inaweza kutoa hati fungani (treasury/government bonds) kwa malengo maalumu kama vile kwenye ujenzi wa miradi mikubwa au ujenzi wa barabara (infrastructure bonds) au hati fungani inayolenga kupata fedha za maendeleo kutoka katika makundi maalumu kama vile wataanzania waishio nchi za nje (Diaspora Bond). Hatua ya kutoa hati fungani itasaidia Serikali kupunguza kutumia fedha nyingi za ndani kwenye

miradi mikubwa na hivyo kuweza kuelekeza fedha hizo kwenye miradi mingine midogo inayohusu jamii moja kwa moja hasa kama ile ya afya, maji na elimu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua juhudi za Serikali kuhakikisha kuwa Mamlaka ya Serikali za mitaa zinaanza kufikiriwa kutoa hati fungani za Serikali za Mitaa kwa ajili ya fedha za maendeleo katika mamlaka husika. Pamoja ya kuwa Serikali imeanza kutekeleza suala hili kama majaribio (pilot project) kwa kutoa mafunzo kwa majiji ya Mwanza, Arusha, Tanga na Manispaa ya Moshi,

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa vyanzo vikuu vingi vya mapato kwa halmashauri vimechukuliwa na Serikali Kuu, Kamati ya Bajeti inashauri kuwa, ili kuwezesha utoaji wa hati fungani hizo, Mamlaka za Serikali za Miji na Wilaya zinatakiwa kuboresha utunzaji wa hesabu na uthibiti wa mapato yake ili kuweza kuwafanya wawekezaji katika hati fungani kuwa na imani na masoko hayo. Aidha kuna umuhimu wa kuwajengea uwezo watendaji wa Mamlaka hizo kupitia Mamlaka ya Masoko ya Mitaji na Dhamana (CMSA) ili kuwa na wataalamu wa kutosha wenye ujuzi katika masuala ya masoko ya mitaji na dhamana.

7.2.10.Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kuwa hivi karibuni Serikali imeandaa mkakati maalum kwa madhumuni ya kuziwezesha Halmashauri kujitegemea kimapato. Mkakati huu umeelezwa kama pia mwongozo wa uandaaji

mipango na bajeti 2018/19-2020/21. Katika kutekeleza Mkakati huu Mamlaka za Mitaa zinatakiwa kuhakikisha zinatumia kwa ukamilifu fursa za kimapato zilizopo katika maeneo yao na hivyo kuongeza uwezo wa kujitegemea kimapato. Kamati ya Bajeti inapongeza hatua hii ya Serikali kuweza kuleta mkakati huo hata hivyo, ili uweze kutekelezeka kikamifu Serikali inatakiwa kukamilisha haya yafuatayo:-

- i) Kufanyia mapitio upya Sheria ya Kodi ya Majengo, Sura 289 pamoja na Sheria ya Fedha ya Serikali za Mitaa, Sura 290 ili kuziwezesha halmashauri kukusanya tena kodi ya majengo na nyingine badala ya TRA kwa kuwa ilivyosasa, Serikali imekuwa ikisuasua kurejesha fedha hizo kwenye Halmashauri husika na hivyo kuathiri utekelezaji wa majukumu yake.
- ii) Serikali imekuwa ikileta mipango mbadala kati kati ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali iliyoidhinishwa tofauti na ile iliyoainishwa kwenye mpango wa maendeleo, hatua hii inaleta mkanganyiko wa utekelezaji wa bajeti za halmashauri ambazo kimsingi hapo awali Serikali ilikuwa imeishakubaliana na Serikali Kuu kupitia ukomo wa bajeti zao.
- iii) Serikali ihakikishe inaweka utulivu (stability) kwenye Sera zake za fedha na kibajeti kwa kuzingatia Sheria ya Bajeti ili kuruhusu watendaji wa Mamlaka za Serikali za Mitaa kufanya kazi zao na kuwa na

uhakika na vyanzo vyao walivyobuni kupitia kodi, tozo na ushuru kwa lengo la kujitosheleza kutoa huduma muhimu pamoja na uendeshaji wa shughuli za Mamlaka husika.

iv) Serikali inatakiwa kuweka vigezo rahisi vinavyoweza kutekelezeka kulingana na mazingira na mahitaji ya halmashauri husika ili kuziwezesha kufaidika na utaratibu huu.

7.2.11. Utafutaji wa Mafuta na Gesi Nchini

Mheshimkiwa Spika, kutokana na ugunduzi wa kiwango kikubwa cha gesi (futi za ujazo triloni 55.08), Serikali imekuwa ikipata kodi, tozo na ada mbalimbali kwa ajili ya kusaidia kuleta maendeleo ya nchi kwa kusimamia matumizi bora ya mapato ya gesi. Hatua hii imesaidia kuanzisha Mfuko wa Mapato ya Mafuta na Gesi (*Oil and Gas Fund*) ili uweze kusaidia kugharamia bajeti ya Serikali kwa upande wa miradi ya maendeleo. Hata hivyo, Hotuba ya Bajeti ya Serikali haijaleleza mkakati wowote uliopo katika kuhakikisha inapata mapato yatokanayo na shughuli za utafutaji na uwekezaji wa Mafuta na Gesi Nchini, pia taarifa ya Hali ya Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2017 imeshindwa kuchambua hali ya maendeleo ya sekta ya Mafuta na Gesi.

Mheshimiwa Spika, Takwimu zinaonesha shughuli za utafutaji na uwekezaji wa Mafuta na Gesi zimekuwa zikipungua siku hadi siku na hivyo kushindwa kukidhi matarajio ya Serikali katika sekta hii kuweza kuchangia

bajeti ya Serikali. Hivi Karibuni tumeshuhudia kampuni kubwa ya Kimarekani ya [Exxon Mobil](#) ikionesha nia ya kuuza visima vyake vya gesi nchini licha ya kuwa ilianza mchakato wa kuwekeza kwa njia ya kuchangia mtaji katika mradi wa LNG Likong'o -Lindi.

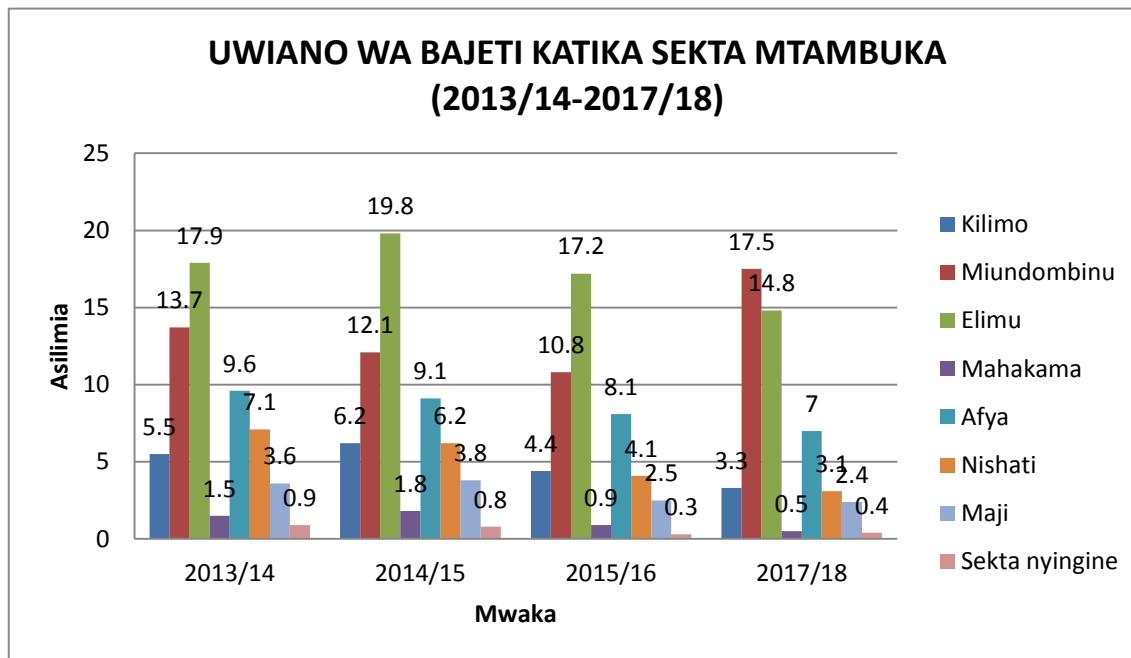
Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kufanya tafiti na kuona nini hasa kimechangia kupungua kwa shughuli za utafutaji Mafuta na Gesi na nini kifanyike kwa haraka kurekebisha kasoro hiyo na hivyo kuendelea kupata mapato kutoka katika sekta ya gesi. Aidha, Sura ya Bajeti inatakiwa ionyeshe kiasi cha mapato yaliyopatikana kwenye shughuli za utafutaji na uwekezaji wa Mafuta na Gesi.

7.2.12. Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Sekta Mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imepitia na kufanya uchambuzi wa utekelezaji wa bajeti ya Serikali katika sekta mbalimbali hasa zile zinazosaidia maendeleo ya kijamii na kiuchumi kama vile miundombinu, elimu, mahakama, nishati, afya, maji na nyinginezo. Kwa kipindi cha miaka minne (2013/14-2017/18) Bajeti ya Serikali imekuwa ikiongezeka kwa upande wa miundombinu na Elimu wakati kwa upande wa sekta nyingine imekuwa ikibadilika mara kwa mara hasa kwa upande wa maji ambayo imepungua kama kielelezo hapo chini kinavyoonesha. Kamati inapongeza na kutambua juhudi kubwa zinazofanywa na

Serikali katika kundeleza miradi ya sekta ya miundombimu kama vile ujenzi wa Reli (Standard gauge), ukarabati na ujenzi wa viwanja vya ndege, upatikanaji wa nishati ya umeme (*stiggler's gorge*), ununuzi wa ndege pamoja na usimamizi wa uchimbaji madini. Aidha, kwa upande wa sekta ya elimu Kamati inapongeza juhudi za Serikali katika kusimamia utolewaji wa elimu ya msingi na Sekondari bure.

Mheshimiwa Spika, pamoja na juhudi hizi kubwa za Serikali, Kamati inashauri Serikali kuelekeza nguvu pia kwenye kutenga fedha za kutosha pamoja na usimamizi wa maendeleo ya sekta nyingine hasa ya afya na maji ambazo kimsingi bajeti zake zimekuwa hazitoshi kutekeleza mahitaji ya kijamii. Mfano katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo hadi kufikia mwezi Machi 2018, Sekta ya Afya (Fungu 52) imepata asilimia 36 ya fedha za ndani na asilimia 2 ya fedha za nje; na kwa upande wa sekta ya Maji (fungu 49) imepata asilimia 35 ya fedha za ndani na asilimia 9 ya fedha za nje.

7.2.13. Umuhimu wa Sekta ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi Nchini

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi imeendelea kuchangia kwa kiasi kikubwa cha takribani asilimia 30.1 katika Pato la Taifa hasa katika upande wa Mazao (asilimia 17.0) mifugo (asilimia 6.9) misitu (asilimia 4.0) na uvuvi (asilimia 2.2). Aidha, kwa pamoja sekta hizi kuajiri kiasi cha asilimia 66.6 ya wataanzania, bado kiasi cha bajeti kinachotengwa kwenye sekta hizi ni kidogo na changamoto zake hazijaweza kutatuliwa. Mathalani katika mwaka huu wa fedha sekta ya kilimo imetengewa **asilimia 0.4**, Mifugo imetengewa **asilimia 0.1**, Uvuvi imetengewa **asilimia 0.06**, maji imetengewa **asilimia 2.2** na Afya imetengewa **asilimia 2.7** ya Bajeti yote ya Serikali. Kama sekta hizi zingepewa kipaumbele cha kutosha katika Bajeti

ya Serikali basi kingeweza kuchangia kiasi cha takribani asilimia 60 ya Pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, hotuba ya Bajeti uk 39-40 imetaja maeneo ya kipaumbele ikiwemo na sekta ya kilimo. Hata hivyo hotuba hii haijaeleza kwa kiasi gani fedha zimetengwa katika kutekeleza maeneo ya msingi yaliyoainishwa kama miundombinu ya umwagiliaji, maghala na masoko, utafiti, kuimarisha upatikanaji wa pembejeo pamoja na kuendeleza sekta ya uvuvi na mifugo. Kamati inaona ni muhimu Serikali ikaonesha kiasi cha fedha zitakazoelekezwa katika maeneo haya na mikakati ya kuteleza vipaumbele hivyo.

Mheshimiwa Spika, ukirejea uk wa 82-83 wa Kitabu cha Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2017 utaona kuwa kwa mwaka 2017, bado sekta ya kilimo haifanyi vizuri kwa upande wa mauzo ya bidhaa asilia kwenda nje kama vile mazao ya kahawa (-17.5), Pamba (-23.2), Tumbaku (-37.4). Hata hivyo, zao la korosho limeendelea kufanya vizuri kwa mwaka 2017 ukilinganisha na mwaka 2016 kwa kiwango cha asilimia 100.2. Kamati inashauri kuwa ni vizuri Serikali ikatafiti na kuona nini kinafanyika katika zao la korosho na kuweza kukifanyia kazi katika mazao mengine ili yaongeze upatikanaji wa fedha za kigeni.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza hatua iliyochukua Serikali ya kupunguza kiwango cha kodi ya Mapato ya Makampuni (corporate income tax) kutoka asilimia 30 mpaka asilimia 20 kwa kipindi cha miaka Mitano ili kuvutia

uwekezaji wa viwanda vipya vya madawa ya binadamu na ngozi. Hata hivyo, Kamati inaona kuwa bado kuna umuhimu wa Serikali kuchukua hatua ya kufuta *export levy* kwenye ngozi (*wet blue*) inayouzwa nje pamoja na kupiga marufuku uzaji wa ngozi ghafi nje. Hatua hii itasaidia kukua uzalishaji wa viwanda vya ngozi vilivyopo (takribani 7 tu) na hivyo kusaidia kuongeza uzalishaji wa ngozi, kuongeza ajira, pamoja na makusanyo ya kodi (*indirect tax*). Kamati inashauri Serikali kupanua wigo wa punguzo hili la kodi ili lihusishe pia viwanda vilivyopo vya madawa ya binadamu na ngozi kwa lengo la kuzilea

Mheshimiwa Spika, aidha Hotuba ya Bajeti ya Serikali haijaweza kuanisha mikakati yoyote ya kusaidia kukua kwa sekta ya uvuvi ili iweze kusaidia upatikanaji wa mapato. Ukirejea Uk. 33 wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa, mipango iliyoainishwa kwenye sekta ya uvuvi haijaweza kuonishwa vizuri na Bajeti iliyosomwa kama sehemu muhimu wa kipaumbele cha Serikali katika upatikanaji wa mapato.

7.2.14. Utaratibu wa Kubakiza baadhi ya mapato kwa maeneo mahususi

Mheshimiwa spika, katika mwaka wa fedha 2015/16 Serikali iliondoa utaratibu wa *retention* kwa Wizara, Idara na Taasisi zake kwa lengo la kuongeza ufanisi katika ukusanyaji wa mapato. Kuondolewa kwa utaratibu huu kumesababisha athari katika baadhi ya maeneo kama vile Ofisi za Balozi na jeshi la Zimamoto. Mfano Serikali imekuwa ikipoteza mapato kwa balozi zetu kwa sababu mapato yanayokusanywa na

Ofisi za Balozi kabla ya kuwasilishwa kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali inalazimu kuyabadilisha kwenda kwenye *global exchange currency* na baadae kubadilishwa kwenda kwenye Shilingi ya Kitanzania. Vilevile, Serikali inapofanya mgao wa matumizi kwa Balozi inalazimika kupitia utaratibu huo wa kubadili Shilingi kwenda kwenye sarafu ya nchi ambayo Tanzania ina ubalozi. Utaratibu huu unasababisha hasara kubwa kwa Serikali (*Exchange loss*) kutokana na kubadili fedha kutoka sarafu moja kwenda nyingine. Kamati inaishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kurudisha utaratibu wa retention kwa baadhi ya maeneo hasa ya ubalozi.

7.2.15. Sekta ya Utalii

Mheshimiwa Spika, licha ya utalii kuchangia zaidi ya asilimia 17.5 kwenye Pato la Taifa pamoja na kuchangia asilimia 25 ya mapato ya fedha za kigeni, Hotuba ya Bajeti ya Serikali haijaweza kuanisha hatua zozote zitakazochukuliwa na Serikali katika kuhakikisha utalii unakuwa na kuendelezwa na hivyo kuongeza mapato ya Serikali kupitia maliasili zilizopo. Kamati inashauri Serikali kuangalia hatua mbalimbali za kuwekeza na kuboresha miundombinu katika maeneo mapya ya utalii kama vile maeneo ya kusini na nyanda juu kusini pamoja na kuhamasisha na kutangaza utalii wa ndani, utalii wa fukwe na mambo kale. Aidha, Serikali ingalie namana ya kupunguza na kuondoa mlolongo wa kodi, tozo na ada mbalimbali zinazodumaza maendeleo ya sekta hii.

Mheshimiwa Spika, ikumbukwe kwamba kabla ya kuanza kutoza VAT kwenye huduma za kitalii, sekta hii ilikuwa ikikua kwa asilimia 12 tofauti na ukuaji wa asilimia 3 wa sasa baada ya VAT kuanzakutozwa.

7.2.16. Uboreshaji wa Mazingira ya Uwekezaji kwa Sekta Binafsi

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na mipango mbalimbali nchini ya kuboresha Mazingira ya Ufanyaji Biashara na Uwekezaji Nchini. Mfano Mkakati wa Kuboresha Mazingira ya Uwekezaji na Ufanyaji Biashara Nchini (*The Road Map for Improving Investment and Doing Business in Tanzania*), Matokeo Makubwa Sasa (*Big Result Now*) na sasa hivi tuna *Blue Print* ya kuboresha mazingira ya ufanyaji biashara nchini. Kamati inatambua kuwa kuandaliwa kwa *BluePrint* hiyo, itasaidia sana kuboresha mazingira ya uwekezaji na ufanyaji wa biashara kwa sekta binafsi. Kwa mantiki hii, Kamati inaishauri Serikali taarifa hiyo iwekwe wazi na ijadiliwe na Bunge pamoja na wadau mbalimbali ili kuiboresha kulingana na mahitaji ya wadau kabla ya kuanza matumizi yake.

7.2.17. Miradi ya Ubia kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa Serikali haiwezi kutekeleza miradi yote ya maendeleo kwa fedha zake tu bila kutambua umuhimu wa kushirikisha Sekta Binafsi katika kutekeleza baadhi ya Miradi ya Maendeleo. Kamati inaishauri Serikali iendelee kuweka mazingira rafiki ili iweze kuvutia sekta binafsi kuwekeza nchini ili kuhakikisha kuwa

miradi muhimu ya kimkakati inatekelezwa haraka matahalani Mradi wa ujenzi wa reli ya Mtwara – Mbambabay na matawi ya Mchuchuma na Liganga na Mradi wa ujenzi wa reli ya Tanga – Arusha – Musoma

SEHEMU YA NANE

8.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa, napenda kumshukuru Mheshimiwa Jitu Vrajlal Soni, Mbunge wa Babati Vijijini na Makamu Mwenyekiti, kwa ushirikiano anaonipatia. Pia, napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati, kwa kuchambua na kutoa maoni na mapendekezo mbalimbali yaliyowezesha kuboresha taarifa hii hatimaye kuletwa mbele ya Bunge lako Tukufu. Aidha, naomba nitumie nafasi hii kuwatambua Wajumbe wa Kamati kwa majina yao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Hawa Abdulrahman Ghasia, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Jitu Vrajlal Soni, Mb - Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Balozi Adadi Mohamed Rajabu, Mb
4. Mhe. Ali Hassan Omar, Mb
5. Mhe. Abdallah Majura Bulembo, Mb
6. Mhe. Prof. Anna Kajumulo Tibaijuka, Mb
7. Mhe. Albert Obama Ntabaliba, Mb
8. Mhe. Dalaly Peter Kafumu, Mb
9. Mhe. David Ernest Silinde, Mb

10. Mhe. Freeman Aikael Mbowe, Mb
11. Mhe. Hasna Sudi Katunda Mwilima, Mb
12. Mhe. Dkt. Immaculate Sware Semesi, Mb
13. Mhe. Ibrahim Hassanali Mohammedali Raza, Mb
14. Mhe. Makame Kassim Makame, Mb
15. Mhe. Maria Ndilla Kangoye, Mb
16. Mhe. Martha Jachi Umbulla, Mb
17. Mhe. Mendrad Lutengano Kigola, Mb
18. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb
19. Mhe. Mbaraka Kitwana Dau, Mb
20. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb
21. Mhe. Riziki Said Lulida, Mb
22. Mhe. Stephen Julius Masele, Mb
23. Mhe. Andrew John Chenge, Mb
24. Mhe. Hussein M. Bashe, Mb
25. Mhe. Shally Josepha Raymond, Mb
26. Mhe. Suleiman A. Sadiq, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Mhe. Dkt Philip Mpango (Mb) Waziri wa Fedha na Mipango na Mhe. Dkt Ashatu K. Kijaji Mb, Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Katibu Mkuu na Naibu Makatibu Wakuu pamoja na wataalamu wote wa Wizara ya Fedha na Mipango kwa kuwa tayari kutoa ufafanuzi na kupokea maoni na ushauri kutoka kwa Wajumbe wa Kamati wakati wote wa mjadala wa makadirio haya. Aidha, Kamati inatoa shukrani kwa

Taasisi na Idara zote zilizo chini ya Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na wadau wa Sekta Binafsi kwa ushirikiano walioutoa kwa Kamati katika kipindi chote cha utekelezaji wa majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee naomba nikushukuru wewe binafsi Mhe. Spika, Dkt. Tulia Akson, Mb - Naibu Spika na Ndugu Stephen Kagaigai - Katibu wa Bunge pamoja na watendaji wote wa Ofisi ya Bunge kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Aidha, kwa namna ya pekee napenda kuishukuru Sekretarieti ya Kamati ya Bajeti ikiongozwa na Kaimu Mkurugenzi Ndugu Lina Kitosi, Kaimu Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Michael Kadebe na Makatibu wa Kamati hii Ndg. Godfrey Godwin, Emmanuel Rhobi, Lilian Masabala na Maombi Kakozi kwa kuratibu shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu na hatimaye kukamilika kwa taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja hii.

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI

Juni, 2018